

РОЗДІЛ 3.
Фармація

Слово «аптека» похідне від грецького «*apotheke*» — «склад», «комора». Домашні аптеки існували ще здавна при дворах знатних персон, а простих людей лікували знахарі, які теж, як могли, готували зілля «від усіх хвороб». У лікарнях при монастирях передбачалися окремі приміщення для приготування ліків. Перша ж у світі зареєстрована аптека відкрилася у VIII ст. у столиці Арабського халіфату — Багдаді. Значно пізніше, у XI ст., аптеки з'явилися в Іспанії, а потім і в інших містах Європи. Від початку вони посідали особливе місце серед торговельних установ. Їх заснування, форми функціонування, кваліфікація працівників, ціни на ліки, порядок їх продажу і зберігання регламентувалися правилами, що мали силу закону. Знаковим явищем став декрет Фрідріха II Штауфена (1194–1250) — короля Сицилії, германського короля й імператора Священної Римської імперії, одного з найосвіченіших людей свого часу. Виданий у 1224 р., цей документ уперше розділив функції лікаря й аптекаря: лікарям заборонялося готувати і продавати ліки, а аптекарям — лікувати хворих.

Історія розвитку фармації в Україні сягає часів Київської Русі. Одними з перших документальних історичних даних є хроніки Києво-Печерського монастиря, які свідчать про те, що вже у XI ст. серед його монахів були люди, які присвячували своє життя наданню медичної допомоги іншим. Згодом при монастирі навіть було створено лікарню, в якій пацієнти могли безкоштовно отримати терапевтичну, хірургічну та психоневрологічну допомогу. Монастирські цілителі готували порошки, мазі, настоянки та відвари. Відтак виготовлення простих форм лікарських засобів вже тоді мало системний та організований характер.

Фрагмент панорами «Красвид з-за Дніпра Києво-Печерської Лаври». Невідомий художник. 1784–1798 рр.

Відомим монахом-цілителем був преподобний Агапіт, який прийняв чернечий постриг за життя засновника Києво-Печерського монастиря Антонія Печерського і тоді ж розпочав у монастирі свою лікарську практику. У «Києво-Печерському патерику» його діянням присвячено окрему главу, в якій розповідається, що Агапіт був послідовником та очевидцем життя святого Антонія і, наслідуючи дії старця, подавав хворим, яких лікував, власну їжу: вони видужували його молитвами, гадаючи, що приймають лікарське зілля. Відомо, що в такий спосіб преподобний Агапіт цілюв і самого князя Володимира Мономаха.

Про існування ж спеціального аптекарського ремесла в Києві аж до початку XVIII ст. нічого не відомо. Перша аптека в місті відкрилася в 1709 р. на Печерську. Керував нею провізор І. В. Чкалов. На той час держава контролювала роботу аптек і давала їм привілеї порівняно з іншими торговими підприємствами.

Ніхто не мав права відкрити аптеку у місті чи районі без згоди господаря, який зробив це першим. Фармацевтів звільняли від військової служби, іменували почесними громадянами. В аптеках надавали не лише медичну допомогу: до середини XIX ст. вони були і хімічними лабораторіями.

Поряд із приватними аптеками були державні. Офіційне зародження аптечної справи в Києві датується 1715 роком, коли київський губернатор князь Дмитрій Голіцин звернувся до Петра I із проханням: «Для лучшей пользы солдат в Кieve следует устроить аптеку, и при ней быть доктору и аптекарю с оплатой, а оплате следует быть 700 рублей в год». Так у лютому 1715 р. із дозволу імператора тут відкрилася державна аптека, а також аптечний магазин, який забезпечував медикаментами військові частини, госпіталі, а пізніше — чиновників

Київської губернської канцелярії громадянське населення. Завідував магазином провізор Бірмен, а потім Іван Вендель.

Наприкінці XVIII — початку XIX ст. аптеки розвивалися як торгові підприємства зі спеціальними виробничими приміщеннями, де виготовляли ліки, ветеринарні препарати, косметичні засоби.

Устаткування аптек було різноманітним, залежно від добробуту власника. Кожен провізор намагався якомога краще оформити торговельний зал, аби залучити більше покупців. Робота аптек суворо контролювалася владою. Наприклад, заборонялося

Преподобний Арапіт

виконувати професійні обов'язки без наявності університетських дипломів.

Раз на рік у кожній аптеці проводилася ревізія. У разі виявлення порушень на власника накладався штраф. Заборонялося також відкривати в містах багато аптек, щоб уникнути конкуренції. Особлива увага надавалася якості виготовлених ліків. Вперше, щоб отримати дозвіл відкрити аптеку, необхідно було пройти іспит, який приймала компетентна комісія.

20 вересня 1789 р. був виданий Перший аптекарський статут Російської імперії, що склався із 23 статей.

Виготовлення ліків із лікувальних рослин у середні віки

Перший аптекарський статут Російської імперії

- «Каждая аптека в российском государстве должна быть управляема мужем отличным и государственной медицинской коллегией в фармацевтическом звании испытанным и удостоенным».
- «Аптекарь, яко добрый гражданин, верно хранящий присяжную должность, повинен быть искусен, честен, совестен, благоразумен, трезв, прилежен, во всякое время присутствен и исполняющий звание свое всеобщему благу соответственно».
- «Аптекарь должен иметь добрые, свежие, к употреблению годные и расходу соразмерные припасы и из таких готовить потребные сложные лекарства в таком только количестве, чтобы оные, пече чаяния испортившись, ни причинили ни самому убытку, ни вреда ближнему».
- «Дабы аптекарь, употребляя необходимые издержки и труды на изготовление запасов, не понес убытка, то наблюдаемо будет, чтобы нигде, никто кроме аптек, лекарства враздробь не продавал».
- «Дабы аптека в добром состоянии содержима была, должен аптекарь соблюдать во всем отменную чистоту, как в наружности, так особливо в сосудах, лекарства содержащих. Материальная камера должна быть, сверх опрятности, так расположена, чтобы ни сырость, ни сушь вещам вредить не могла, а лаборатория запасена всем тем, что для исправного аптекаря потребно».
- «Аптекарь повинен прилежно смотреть за провизором, подмастерьями и учениками, чтобы успевали в фармацевтической науке и должность свою исполняли совершенно. Для вящей же общества к аптекам доверенности, не должен аптекарь принимать в услужение ни провизора, ни гезеля, который государственной медицинской коллегией или определенным на то штатд-физиком во своем звании не одобрен».
- «Всякий аптекарь должен иметь правилом российскую диспенсаторию, Pharmacopoea rossica, по оной материалы запасать и лекарства составлять».
- «Но как в России, наипаче в столичных городах, разные суть врачи иностранные, приобыкшие предписывать лекарства по другим диспенсаториям, то аптекарь может и по тем делать приготовление и отпуск, а чтоб цена и таковым была обществу известна, для того единственно и внесены в российскую таксу».
- «Аптекарь повинен иметь крайнее старание, чтобы лекарства составляемы были вещами и весом точно по предписанию врача, дабы отвращена была всякая погрешность, подвергающая больного здоровье и жизнь опасности, а врача доброе имя безславию».
- «По неясному рецепту или в коем вес лекарствам покажется сомнительным, аптекарь не должен готовить лекарство, пока снесясь, не получит от врача надлежащего объяснения».
- [...]
- «Аптекарь не должен отпускать лекарства, прописанных докторами, штаб-лекарями или лекарями, не получившими дозволения отправлять практику».
- «По требованиям присяжных бабок дозволяется во время только родов, для родительниц и новорожденных младенцев отпускать не сильнодействующие, но самые легкие и безопасные лекарства, как-то миндальное масло, коричную воду, розмаринную траву, ревенный сироп и сему подобное. Кроме таковых обстоятельств, отпуск лекарств по требованиям бабок вовсе запрещается».
- «Вещи ядовитые содержат аптекарю под собственным своим хранением за замком и печатью и отпускать оные по требованию самому; при отпуске для отвращения могущего последовать какого-либо несчастья, иметь письменный вид сведение, кому именно и на что требуется, и по таковом удостоверении, взяты от присланного в получении расписку, отпускать».
- «Аптекарям предписывать для больных лекарства и лечить оных запрещается».
- «Аптекарь по просьбам посторонних людей водку двоить ни из хлебного вина, ни из виноградного не должен и повинен накрепко смотреть, чтобы и его подчиненные того не делали».
- «Аптекарь хлебного и виноградного вина, или иного какого нелекарственного питья ни чарками, ни кружками, ни ведрами, ни бочками продавать и тем питьем торговать не должен».
- «При осмотре аптеки губернским или уездным физиком, или где аптекаря нет, провизор должен оному за все отвечать благопристойно».
- «Аптекарь звание свое исправно и верно исполняющий, будет пользоваться от государственной медицинской коллегии соответствующим покровительством; нерадивый же и верности не сохранивший, как член общества вредный, восчувствует точную строгость закона».

Лабораторія фармацевта

Також відповідно до чинних правил у кожній впорядкованій аптеці мали бути:

- рецептурна кімната, куди клієнти приходили по ліки; окрім медикаментів та ваг у цій кімнаті мали бути: шафа для отруйних речовин з особливими вагами, ступками і совками та шафа для патентованих ліків;
- кокторія — кімната, де виконувалися фармацевтичні роботи, що потребували гарячого настоювання та відварювання;
- лабораторія — для здійснення інших хімічних та фармацевтичних робіт;
- матеріальна кімната — для збереження у сирому вигляді фармацевтичних матеріалів та запасів;
- сушильня — для висушування трав, квітів, коріння тощо;
- сухий підвал та льодовня — для збереження матеріалів у холоді.

В аптеці мали бути обов'язкові книги: рецептурна, ручного продажу і для запису отруг. Ці книги шнурувалися та скріплювалися печаткою медичного відділення губернського правління. Окрім того — лабораторна книга, аптекарська такса, російська фармакопея та список лікарів, які мали в Російській імперії права лікарської практики.

Одночасно з аптекарським статутом, який увійшов до зводу законів Російської імперії, було запроваджено й аптекарську таксу — офіційний документ, який містив у собі розцінки на лікарські засоби, тару та витрати, що призначалися для визначення вартості ліків, виготовлених аптекою.

Варто зазначити, що власниками київських аптек були переважно іноземці, які, переїхавши до Російської імперії, відкривали власний бізнес, користуючись деякими привілеями на «новій батьківщині». Для відкриття аптеки іноземець, крім стартового капіталу, повинен був мати диплом про вищу освіту, затверджений в Аптечному приказі. Аби отримати звання аптекаря, після закінчення університету потрібно було пройти стажування в аптеці, вказаній медичним департаментом. Через три роки учень-стажист подавав прохання про атестацію на звання аптекаря, провізора, гейзеля і, склавши відповідний іспит, здобував право працювати в аптеці. У разі нев-

дачі — знову навчання протягом року і повторний іспит. Якщо стажер упродовж п'яти років не міг скласти іспиту, в медичному департаменті встановлювали причини провалу учня і компетентність лікаря.

У перші десятиріччя XVIII ст. приватна аптека для «широкого кола споживачів» була явищем незвичним. Власник першої київської приватної аптеки німецький колоніст Йоганн Гейтер навчався своєї професії в Москві. Після того, задумавши влаштуватися в Києві й відкрити тут власну вільну аптеку, він отримав потрібний для цього привілей. Це право було йому пожалуване імператором Петром II 1728 р. Садиба аптеки Гейтера належала до вулиці, яка на той час була однією із центральних на Подолі і називалася Успенською, бо йшла від Успенської соборної церкви. Пізніше, за назвою церкви, перед якою ця вулиця закінчувалася, вулиця стала Притисько-Микільською.

Після смерті Йоганна Гейтера аптеку на Притисько-Микільській вулиці утримувала його вдова Анна Гейтер, а потім — Георг-Фрідріх (Григорій) Бунге, виходець зі Східної Пруссії.

У 1740–1747 рр. Георг-Фрідріх навчався аптечної справи в місті Тільзиті у привілейованого лікарського аптекаря Міхаловського, одержавши від нього свідоцтво про «велику сумлінність, працювитість та ґрунтовні пізнання».

Оселившись у Києві, Бунге взяв на себе турботи про аптеку, власницею якої залишалася Анна Гейтер. Указом Державної медичної колегії від 27 серпня 1751 р. їй було надано право утримувати цю «партикулярну аптеку». Того ж року Георг Бунге одружився з дочкою Анни Катериною Гейтер, тож пізніше тещина аптека перейшла до зятя.

Щодо управління аптекою Георг-Фрідріх Бунге 25 листопада 1779 р. отримав із Державної медичної колегії персональний указ Катерини II, за яким йому присвоювалося звання аптекаря, а ще через п'ять років постановою Київського депутатського дворянського зібрання Бунге з дітьми (сини Фрідріх-Йоганн, Георг, Андрій, Яків, Християн, Христофор і чотири доньки — Анна, Варвара, Марія, Катерина) був внесений до IV частини дворянської родовідної книги Київської губернії.

Фрідріх-Йоганн (Федір) Бунге народився 1760 р. і був найстаршим із синів Георга Бунге. Проїшовши батькову науку, він виконував у його аптеці обов'язки гезеля (аптекарського помічника), а згодом, набравшись досвіду, сам отримав звання аптекаря.

Георг Бунге

Родинне гніздо Бунге, нині — аптека-музей (акварель С. Московченка)

Рішення про присвоєння Федору Бунге цього чину Державна медична колегія прийняла 28 квітня 1791 року.

В аптеці Федора Григоровича можна було знайти і придбати не лише ліки, а й різноманітні рослини та інші корисні засоби. Печерська лавра, наприклад, робила в нього закупки для своїх монастирських потреб. Збереглися письмові свідчення, що у лютому 1798 р. у Федора Бунге (у Лаврських документах його назвали Бунгером) було придбано матеріалів на 90 рублів для приготування мира та два відра сандорійського вина за 16 рублів.

У січні 1804 р. Федора Бунге було обрано членом-кореспондентом Санкт-Петербурзької академії наук «за його невпинну до наук старанність». Крім того, він був старостою лютеранської церкви і мав чин колезького асесора.

Другий син Георга-Фрідріха Бунге — Георг (Григорій Григорович) Бунге — також продовжив сімейну традицію, відкривши власну аптеку, а у квітні 1811 р. взяв у відкуп аптеку Приказу громадської опіки, яку до того утримував провізор Ілля Чекалов і яка була розташована у Печерській частині міста, навпроти Царського палацу.

Андреас (Андрій Григорович) Бунге був третім сином у сім'ї. Керуючи після смерті батька за його заповітом Подільською аптекою, він продовжував і вдосконалював родинну аптекарську справу, додавши до своїх занять ще й вирощування лікарських трав і рослин. Для цього спочатку привів до ладу ботанічний, або аптекарський сад, який розміщувався неподалік на схилах під Андріївською церквою. Його загальна площа становила 4085 кв. сажнів, що дорівнювало майже двом сучасним гектарам. Одночасно з дослідженнями на Андріївській горі Бунге клопотав про виділення йому землі для розведення рослини вайди, з якою він робив досліді і почав виготовляти синю фарбу. У жовтні 1811 р. віце-губернатор С. С. Андрієвський дав губернському землеміру розпорядження відвести аптекаря 10 десятин зручної землі поблизу Києва. На заснованому на Куренівці (яка тоді була передмістям Києва) хуторі Бунге спорудив дерев'яний головний корпус завдовжки 15 і завширшки 9 метрів і влаштував у ньому вайдовий завод, сировина для якого тут-таки й зростала. Також були різні допоміжні будівлі, сад, а дерев'яна огорожа виокремлювала чималу ділянку куренівського лісу.

Після майже 20 років самостійного управління аптекою Андрій Бунге відчув потребу в надійному компаньйоні. 26 квітня 1811 р. він звернувся до Київської медичної управи з рапортом, у якому пропонував затвердити своїм партнером харківського провізора Івана Тецнера, відвівши йому порядкування рецептурною частиною та лабораторією з усіма матеріалами. Однак попрацювати разом їм довелося лише три роки: у 1814 р. Бунге помер.

Андрій Григорович з Іваном Богдановичем були спільниками в усьому, тому аптека незаперечно відійшла до Тецнера. Тоді ж спадкоємці Бунге віддали йому ботанічний сад із будинком на Боричевому Току.

Іван Тецнер походив із Саксонії. Фармації він навчався у Соломоновій аптеці в Лейпцигу, а 1809 р. переселився до Росії. У березні 1810 р. склав іспит у Харківському університеті, одержав право працювати за професією аптекаря і був запрошений Андрієм Бунге до Києва. За 10 років до своєї смерті він ледь не проміняв Київ на містечко Кам'янку Чигиринського повіту, що належала поміщиці генерал-майорші К. М. Давидовій, яка хотіла відкрити у Кам'янці аптеку. Перебуваючи у січні 1821 р. в Києві на щорічному контрактному ярмарку, Давидова запропонувала Івану Богда-

Аптека-музей у колишньому будинку Бунге по вулиці Притисько-Микільській, 7 (м. Київ)

новичу взяти на себе обов'язки утримувача аптеки. Він погодився, подав відповідне прохання до медичної управи. Залишалося отримати формальний дозвіл київського губернатора, але в останню мить Тецнер передумав і запропонував поміщиці замість себе провізора Людвіга Ріхерта, який став спочатку утримувачем, а потім і власником місцевої аптеки, уклавши угоду про поступову сплату за неї. Однак Ріхерт пробув у Кам'янці недовго. 1832 р. він продав свою аптеку і повернувся до Києва, де якийсь час володів аптекою вдови Івана Тецнера Єлизавети Григорівни.

Аптека Ріхерта, управління якою він передав провізору Шмідту, продовжувала бути єдиною на Подолі. У 1834 р. Людвіг Андрійович переписав аптеку на дружину і того ж року помер. Його вдова не розраховувалася за борги чоловіка, й аптека повернулася до Єлизавети Тецнер, яка 2 серпня 1835 р. поставила крапку на понад 100-річній історії родинної аптеки Гейтера-Бунге-Тецнера: Єлизавета Григорівна продала її провізору Єгору Аншапу, залишивши за собою аптечний будинок по Притисько-Микільській, а через 30 років, 20 серпня 1871 р. продала і свою садибу зі старовинним аптечним будинком та флігелем подружжю Васильєвим — колезькому асесору Костянтину Павловичу та його дружині Ользі Павлівні.

Надалі змінилося кілька власників садиби. Зокрема у 1908 р. будинок належав Марії Костянтинівні Бакай, у 1914 р. — лікарю Олексію Васильовичу Горячковському. Після того було ще кілька змін не лише господарів, а й безпосередньо призначення будинку. Воно в різні періоди трансформувалося з аптечно-житлового на житлове, потім — на торгівельне, конторське, будівельне.

Врешті наприкінці 1970-х років згадали, що тут два з половиною сторіччя тому містилася перша у Києві приватна аптека, і вирішили створити музей. Міське аптечне управління у 1980 р. оголосило про пошук експонатів, і на початку 1988 р. вже було зареєстровано близько 7 тис. одиниць. Урочисте відкриття аптеки-музею відбулося 28 листопада 1988 р.

Аптека Приказу громадської опіки

7 листопада 1775 р. імператриця Катерина II підписала указ про створення у складі губернських установ Російської імперії особливого закладу — Приказу громадської опіки. На нього покладалися турботи про освіту, медичне забезпечення, благодійність та боротьбу зі збоченнями, влаштування народних шкіл, сирітських будинків, лікарень, притулків, шпиталів, будинків для божевільних тощо.

У відомстві Київського приказу громадської опіки існували:

- при колишньому Кирилівському монастирі — шпиталь (богадільня) для жінок та чоловіків, будинок для божевільних, гамівний будинок (тут перебували також і ті, кого поміщики здавали «для упокорювання та виправлення їхніх шкідливих норів»), інвалідний будинок («для відставних перестарілих штаб-, обер-офіцерів та нижніх чинів, які пристановища та спржитку не мають»);

- на Печерську — виховний будинок для немовлят, у якому також були дві акушерські кімнати, лікарня для хворих на незаразні хвороби, інвалідний будинок для скалічених у боях військових нижніх чинів, влаштований міським коштом шпиталь та аптека.

Окрім усіх цих медично-благодійних закладів до відомства Приказу громадської опіки входили також цегельний завод і відкрита у 1809 р. суконна фабрика, що виготовляла солдатське сукно.

Головною аптекою для Приказу громадської опіки почали займатися ще наприкінці 1782 р., але перша спроба результату не дала. Лише у 1800 р. аптека розпочала свою плідну діяльність. Вона розташовувалася на Печерську, навпроти Царського палацу, а вулиця, що прямувала від палацу повз аптеку, так і називалася — Аптекарською (за сучасною топографією Києва це ріг вулиць Грушевського та Шовковичної, № 16/2). Основний аптечний корпус був дерев'яний. Збудований із соснових брусів, він стояв на кам'яному фундаменті, мав вісім сажнів завдовжки та шість завширшки. У будинку — чотири кімнати, у яких розміщувалася сама аптека та аптекар з помічником. Тут був також мурований будинок лабораторії зі склепистим погребом. Дерев'яний флігель мав п'ять кімнат, де містилася ще одна лабораторія та житло для лаборанта, гезеля і «робочих людей».

Безпосередню участь у становленні аптеки брав провізор Ілля Чекалов, тому пізніше саме йому Приказ громадської опіки віддав її у відкупне утримання на вісім років навіть без проведення торгів. Вельми сприятливі умови, на яких аптека була передана у відкуп, затвердив Міністр внутрішніх справ, і 7 жовтня 1803 р. Чекалов підписав відповідний контракт. За відкуп провізор мав сплачувати лише 1000 руб. на рік. До того ж Приказ для потреб власних закладів мав купувати медикаменти тільки у власній аптеці. У деякі ж роки обсяги цих закупівель перебільшували плату відкупника і сягали 1500 руб.

Через вісім років, у 1811 р., коли закінчувався перший відкупний термін, віце-губернатор І. І. Вейтбрехт, який на той час виконував обов'язки київського цивільного губернатора, вирішив не повторювати надто пільгових умов і діяти суворо за законом. Вважаючи, що Чекалов уже достатньо одержав упродовж восьми років за своєї труди під час заснування аптеки, сплачуючи за угодою вигідну для себе відкупну ціну, віце-губернатор оголосив проведення на наступний термін законних торгів серед усіх охочих. У результаті цих торгів відкуп перейшов до колезького асесора Григорія Бунге, який запропонував найвищу відкупну ціну за утримання аптеки —

Аптека А. Марцинчика по вул. Хрещатик, 36

2825 рублів. 15 травня 1811 р. він повідомив медичну управу про вступ у повне порядкування аптекою.

Але вже за три з половиною місяці, 18 серпня, в аптеці сталася пожежа. Вогонь повністю знищив дерев'яні амбари, сараї, стайню та огорожу, але головний аптечний будинок уцілів. У сараях згоріло близько 500 пудів дбайливо зібраних рослин та коренів. Становище було дуже серйозним, і Бунге звернувся по допомогу до віце-губернатора С. С. Андреевського. За його поданням Лубенська польова аптека вже 8 вересня надіслала необхідну для виготовлення ліків сировину.

Григорію Бунге випало управляти аптекою недовго: 10 жовтня 1815 р. він помер. Після його смерті Приказ громадської опіки запросив до завідування своєю аптекою його зятя Івана Богдановича Тецнера. Він погодився на чотири роки, до закінчення відкупного терміну, прийняти управління на тих самих умовах, що й його покійний тесть, за 2825 руб.

Новий 8-річний контракт був укладений Тецнером 1 травня 1819 р., але тепер уже за 2500 руб. на рік. Підписуючи угоду, аптекар докладно записав майно, яке він брав під своє управління:

- дерев'яний будинок поблизу царського палацу з мезоніном, кам'яним погребом і фундаментом, із дерев'яними флігелем, амбарами і стайнею, а також садом для розведення рослин, що оцінювалося у 18611 руб. 84 коп.;
- різні інструменти і посуд — 458 руб.;
- аптекарські матеріали та запаси — 4211 руб.;
- рослини в саду — 445 руб.;
- складні медикаменти — 1193 руб.;
- скляний та глиняний посуд — 120 руб., а усе вкупі було оцінено у 25 041 руб. 76 коп.

Аптека зобов'язався своїм коштом облаштувати приміщення рецептаріуму, нову ж лабораторію мав спорудити Приказ. А ще Тецнер пообіцяв відпускати ліки закладам Приказу зі знижкою у 25 копійок з одного рубля. У забезпечення належного стану аптечного будинку Іван Богданович представив власний будинок на Подолі, оцінений магістратом у 7535 руб. асигнаціями. Поручителями ж у своїй благонадійності Тецнер назвав колезького асесора Федора Бунге, штаб-лікаря Християна Бунге та купця Кеснера.

Минуло вісім років, і навесні 1827 р. треба було укласти новий контракт. Приказ громадської опіки знов оголосив торги для охочих взяти аптеку у відкуп на наступний термін і призначив їх на 22 березня та 12 і 18 квітня. Але ніхто не з'явився, і Тецнер, скориставшись із ситуації, заявив, що у попередні роки він не мав від аптеки жодної користі, тому погоджується взяти відкуп лише за меншу суму — 2000 руб. на рік замість 2500, які сплачував до того. Зрештою зійшлися на 2250 руб., і 25 вересня генерал-губернатор погодив ухвалу.

Невдовзі Іван Тецнер відмовився від утримання аптеки Приказу, і з 1830 р. вона перебувала у відкупі провізора Федора Рильке. У 1843-му, а потім протягом 1846–1866 рр. аптеку утримував провізор Адольф Марцинчик.

Державні аптеки

Усі аптеки, що відкривалися в Києві, були приватними, і до початку XIX ст. місто мало жодної державної аптеки. Ситуація змінилася у зв'язку з війною з Наполеоном 1812 р. 11 квітня міністр поліції О. Д. Балашов повідомив київського військового губернатора М. А. Милорадовича, що 28 березня імператор Олександр I наказав перевести Житомирську польову аптеку до Києва і назвати її Київською польовою аптекою. Міністр просив підготувати для аптеки належне приміщення. Відтак у червні аптека «з усіма чинами та служителями» під наглядом аптекаря Роде рушила на найманих підводах до Києва. У Києві для неї було підготовлено шість «палат» у Братському монастирі, а згодом для розміщення аптеки призначили приміщення бурси. Але 23 листопада 1812 р. в одній із кімнат, що їх займали бурсаки, трапилася пожежа. Дбаючи про подальше надійне збереження аптечних речей та матеріалів, цивільний губернатор просив київського обер-коменданта віднайти можливість розмістити польову аптеку у якійсь кам'яній будівлі монастиря. Проте нічого підходящого не знайшлося, тому 12 січня 1813 р. було вирішено перенести казенну аптеку у кам'яну будівлю в Старокиївському Софійському соборі. А з 1 листопада 1814 р., уже як Київська казенна ця аптека розмістилася на Подолі, поруч із Покровською церквою, у будинку, що належав відомому київському ювелірові Самсону Стрельбицькому.

Першим управителем Київської казенної аптеки був Петро Роде, потім — титулярний радник Степан Щупальцов, у 1820 р. його замінив 33-річний надвірний радник Андрій Циммерман, а з квітня 1826 р. — колезький секретар Карл Оландер, який впродовж п'яти років займав таку саму посаду в Архангельську.

Казенна аптека упродовж багатьох років містилася у будинку Стрельбицького на Покровській вулиці, який із плином часу став замалим для її повноцінної діяльності і забезпечення усіх потреб населення, тому губернське правління час від часу розглядало пропозиції десяти домовласників щодо купівлі для аптеки їхніх власних будинків, планувалося навіть зведення окремої будівлі під аптеку під час спорудження Університету Святого Володимира, проте усе лишалося без змін роками.

За результатами 1856 р. Київська аптека відпустила ліки загальною вагою 3331 пуд і 8 фунтів. Вона обслуговувала постійні госпіталі у Києві, Житомирі, Бельцях і Тульчині, військово-тимчасові госпіталі у Золотоноші, Тульчині, Прилуках, Могильові, Заславлі, Балті, Ямполі, Ольгополі, Черкасах, Смілі. А також ще 112 кавалерійських округів, полків, тюрем тощо.

У вересні 1857 р. за результатами міністерської ревізії було встановлено, що будинок, де розміщується Київська аптека, незручний і замалий для неї, запаси ліків зберігаються у сараї в сирості, тоді як запасна Лубенська аптека має просторе казенне приміщення. Відтак пропонувалося аптеку у Києві ліквідувати. Київське губернське начальство не мало жодних заперечень, і в 1859 р. усі медичні запаси з Київської казенної аптеки було перевезено до Лубен.

Аптека університету

Заснування у 1834 р. Київського університету Святого Володимира може вважатися точкою відліку становлення та розвитку київської фармацевтичної школи. У 1840 р. російський імператор Микола I підписав рескрипт про відкриття в його складі медичного факультету, приміщенням для якого стала колишня садиба капітана Корфа в Маріїнському парку навпроти теперішнього Будинку офіцерів. Факультет був створений у складі десяти кафедр і на основі Віденської медико-хірургічної академії, яка за урядовим рішенням припинила свою діяльність. Першим професором і деканом факультету став доктор медицини В. О. Караваєв. Вести курс фармації та фармакогнозії, а також завідувати фармацевтичною лабораторією було доручено Людвігу Сегету.

Людвіг Францович народився 1806 р. в місті Тарновиці у Пруській Сілезії. У 1834 р. на запрошення організаторів Товариства Київського закладу штучних мінеральних вод приїхав до Києва для участі у його влаштуванні. Через два роки склав іспити в Московській медико-хірургічній академії і 1836 р. отримав диплом аптекаря I-го класу.

Університет Святого Володимира

З березня 1843 р. Себет виконував обов'язки, а 12 травня 1844 р. був затверджений ученим аптекарем університету св. Володимира. Того ж року за поданням ученої ради Тимчасовий медичний комітет дозволив університету відкрити власну аптеку. І 14 січня 1848 р. Людвіг Францович доповів правлінню про влаштування ним аптеки та розширення фармацевтичної лабораторії.

Після смерті Сегета у 1853 р. завідувати аптекою тимчасово було доручено лаборанту фармації Зейделю, а 1854 р. ученим аптекарем був призначений М. М. Неєзе. Проте у 1863 р. Микола Миколайович подав прохання про відставку й наказом міністра народної освіти був звільнений з посади ученого аптекаря.

У 1864 р. університетська аптека припинила свою діяльність і залишилася тільки фармацевтична лабораторія. Того ж року доцентом по кафедрі фармації та фармакології був обраний за конкурсом Едуард Неметті, який взяв на себе завідування цією лабораторією. Однією з ініціатив Неметті на посаді завідувача фармацевтичної лабораторії університету була пропозиція влаштувати у ботанічному саду кабінет фармацевтичних рослин. Медичний факультет підтримав свого доцента, й рада університету у 1866 р. надала відповідний дозвіл. Едуарду Григоровичу було доручено завідувати кабінетом, а безпосередній нагляд за рослинами мав здійснювати садівник.

Водночас магістр фармації утримував свою приватну аптеку, яка значно відрізнялася від інших міських. Насамперед її власник вирішив почати виготовляти штучні мінеральні води і влаштував лабораторію, оснащену найкращими закордонними апаратами і машинами. Неметті подав до медичного відділення губернської управи клопотання про надання дозволу, але Комітет закладу штучних мінеральних вод, що існував у Києві з 1835 р. у Царському палаці, запротестував. Він наполягав на своєму привілейованому праві виготовляти мінеральні води, позаяк ще 30 років тому заплатив доктору Струве з Дрездена за його метод.

Едуард Григорович двічі звертався по допомогу до генерал-губернатора О. П. Безака, потім написав до міністерства внутрішніх справ. І врешті у липні 1866 р. міністр П. О. Валуєв доручив Безаку розпорядитися допустити Неметті до виготовлення мінеральних вод.

Перші вільні аптеки

Ще на початку 1808 р. провізор Іван Пухау надумав заснувати на Подолі власну аптеку і звернувся із цим до міністра внутрішніх справ князя А. Б. Куракіна. Чиновники міністерства слушно вирішили, що краще віддати справу на розсуд на місці, й доручили прийняти рішення щодо прохання провізора київському цивільному губернатору П. П. Панкратьєву, який і надав відповідний дозвіл. Однак із якихось причин Іван Пухау так і не відкрив аптеку.

Тим часом 11 листопада 1808 р. князь Куракін своїм розпорядженням на ім'я П. П. Панкратьєва дозволив йому віднині самостійно відкривати у Києві вільні приватні аптеки. Серед тих правил, якими вони мали керуватися, було й циркулярне розпорядження із викладеними в ньому вказівками, яких мали дотримуватися аптекарі, обслуговуючи клієнтів, зокрема:

1. «На надісланих рецептах зазначати час отримання кожного, а по виготовленні ліків, якщо присланий чекас, на сигнатурах зазначати, котрої точно години відпущені ліки».

2. «Якщо по виготовленні ліків посланий за ними ще не прийде, зазначити, коли виготовлені, а потім зазначити, коли відпущені».

3. «Заносючи до записної книги копії з рецептів, також вносити до неї й усі в сигнатурах зроблені позначки, щоб із боку начальства зобов'язаний наглядати за виконанням цього міг бачити точне виконання й щоб у разі чиєїсь скарги на повільний відпуск медикаментів можна було визначити й довідатися істинну причину повільності».

Першим охочим став аптекар, титулярний радник Ілля Чекалов, який з 1803 р. утримував за восьмирічним контрактом аптеку Приказу громадської опіки. Він звернувся до київського військового губернатора М. А. Милорадовича із проханням дозволити йому відкрити аптеку у власному будинку на Печерську. У той час, коли 9 липня 1811 р. згоріла більша частина Подолу, на все місто була лише одна аптека Приказу громадського нагляду на Печерську, яку утримував Григорій Бунге. Але й у ній 18 серпня сталася пожежа, внаслідок якої згорів аптечний магазин із медикаментами. Практично увесь Київ залишився без ліків, тому інспектор губернської медичної управи зі свого боку просив губернатора дозволити Іллі Чекалову відкрити аптеку у своєму будинку ще до офіційної ухвали міністерства. Невдовзі прийшов дозвіл із Петербурга, й 13 жовтня 1811 р. аптека відкрилася.

Зразки сигнатур

1830-ті роки були початком розбудови Хрещатицької площі, де тільки-но розібрали залишки Печерських воріт та Старокиївський острог і де генерал-губернатор В. В. Левашов розпорядився влаштувати базар. Тоді ж купець 3-ої гільдії Василь Смирнов вирішив спорудити собі кам'яний із підвалами будинок, але взявши кредит і розпочавши будівництво, невдовзі був змушений продати і незавершений будинок із запасом матеріалів, і землею провізору Федору Рильке.

У квітні 1838 р. Рильке звернувся до Київського будівельного комітету із проханням дозволити йому зайняти частину гори навпроти будинку для розведення саду. Так поступово до його садиби на розі Хрещатицької площі та Костьольної вулиці було приєднано 224 кв. сажнів вільної землі, з'явився кам'яний двоповерховий із підвалами будинок із садом і оранжереєю.

У вересні 1851 р. цю аптеку на Хрещатицькій площі придбав провізор Микола Данилович Фромметт, який уже мав дві аптеки — у Прилуках та Золотоноші. А його молодший брат Антон Фромметт вирішив пов'язати аптекарську діяльність із Володимирським кадетським корпусом. З першого ж дня діяльності кадетського корпусу він узяв на себе, згідно з укладеним контрактом, забезпечення його медикаментами. У серпні 1853 р. Антон Фромметт подав на ім'я Миколи І прохання прийняти його на службу управителем аптеки кадетського корпусу і був призначений на цю посаду «без утримання й з умовою відпускатися для корпусу усі медикаменти з поступкою 50%, завідувати аптекою, з повною звітністю та відповідальністю, й піклуватися про примноження запасів цієї аптеки шляхом своєчасного збирання рослинних та лікарських речовин та приготування з них екстрактів та інших препаратів господарчим способом та безоплатно».

Згодом Фромметт облаштував і другу аптеку (на сучасному бульварі Шевченка), яка відкрилася у серпні 1858 р. і до кінця року встигла прийняти 465 рецептів.

Руйнування 1941 р. в період Другої світової війни та невблаганний час знищили більшу частину Хрещатика, зокрема й ділянку, де розташовувався будинок № 36, який колись належав київському «тютюновому королю» Соломону Когену. На першому поверсі цього будинку містилася відома не лише в Києві, а й за його межами Університетська аптека Марцинчика. Відкрив її у 1866 р. аптекар Адольф-Якоб Марцинчик.

Адольф-Якоб Янович (Іванович) народився 1815 р. в Бердичеві в сім'ї лікаря. Вирішивши присвятити себе аптечній справі, він закінчив курс наук у варшавській аптеці професора хімії доктора медицини Федора Гейнріха і у 1836 р. одержав від Варшавської медичної ради диплом про присвоєння йому ступеня аптекарського помічника I-го класу. Після того Марцинчик знайомився з виробництвом на хімічних фабриках Берліна, Відня та інших міст Європи й удосконалювався у своїх професійних знаннях.

У 1838 р. він відкрив власну аптеку у містечку Чорнобилі Радомисльського повіту Київської губернії, а з травня 1840 р. утримував аптеку в Брусиліві того ж повіту. Наприкінці ж 1846 р. Марцинчик продав свій брусилівській будинок і з дружиною та дітьми перебрався до Києва.

З 1 травня 1843 р. Приказ громадської опіки віддав йому свою аптеку у восьмирічне орендне утримання. Але зрештою А. Марцинчик опікувався закладом до 1866 р., коли відкрив власну аптеку по вул. Хрещатик, № 36. Вона отримала назву «Університетська аптека Марцинчика». Керувати нею Адольфу Івановичу довелося недовго: у 1869 р. він помер.

Ще у листопаді 1864 р. сини Марцинчика, Целестин та Адольф, склали в Університеті св. Володимира екзамен на ступінь аптекарського помічника, і з того часу працювали разом із батьком: спершу в аптеці Приказу громадської опіки, а потім на Хрещатику. Влітку 1867 р. Целестин з Адольфом поїхали у справах аптеки до Варшави, звідти — до Москви, де склали екзамени на природничому факультеті університету, тепер уже на ступінь провізора. Отримавши у Москві диплом, Адольф-Едуард планував серйозно зайнятися науковими дослідженнями, але несподівана смерть батька усе змінила і він мусив замінити його в аптеці.

Пізніше про діяльність Адольфа Івановича Марцинчика та його сина Адольфа газета «Кієвлянинь» писала: «Володіючи достатніми матеріальними засобами та широ-

Інтер'єр «Аптека, кінець XVIII — початок XIX ст.». Національний музей медицини України, м. Київ

кими теоретичними і практичними знаннями з фармації, власник аптеки запровадив багато покращень у традиційному способі приготування та відпуску ліків, чим швидко здобув собі особливу довіру та увагу населення. Коли, по смерті його, аптека перейшла до сина, 8 грудня 1871 р. рідні брати, жителі Варшави, провізори Целестин і Адольф Адольфовичі Марцинчики, поміщик Сквирського повіту Київської губернії Август Северинович Червінський та дворянин Острозького повіту Волинської губернії Роман Лаврентійович Крижановський підписали угоду про створення між ними товариства на довірі під фірмою «Брати Марцинчик». Для початку цієї спільної справи кожен із них вклав по 5000 руб. сріблом. Завдання ж утвореного товариства полягало у «відкритті аптекарського складу та здійсненні торгівлі фармацевтичними, хімічними та іншими матеріалами у нововлаштованому магазині на Хрещатичській вулиці». Безпосередній нагляд за веденням справ товариства засновники поклали на київських II-ої гільдії купців А. А. Марцинчика та Р. Л. Крижановського, призначивши їм за це річну платню по 600 руб. Відповідно до отриманих повноважень, вони 15 травня 1872 р. звернулися до міської управи з проханням визнати товариство законно створеним та дозволити тримати при магазині вивіску під фірмою «Братів Марцинчиків». При цьому купці дали міській управі підписку,

що окрім них та інших двох названих в угоді осіб «ніхто із проживаючих у Росії не бере участі в означеному торговому товаристві». Якщо ж у подальшому буде виявлено порушення цієї підписки, вони згодні піддати себе належному за законом стягненню».

Отже, усі формальності було відрегульовано і з 1 червня 1872 р. аптечні склади відкрилися. Це були універсальні фармацевтичні заклади: постачали медичні препарати, хімічні товари, мінеральні води, хірургічні інструменти, приладдя для аптек і шпиталів, пристрої й реактиви для цукрових заводів, фото- та інших лабораторій. Виговлялося мило, і не лише косметичне, а й скипидарне, для прання та дезінфекції білизни, зубні еліксири, ароматичні води, кисневі подушки і багато інших украй потрібних дрібничок. Досліджувалися цілющі властивості трав. Виробництво розширювалося і вдосконалювалося. На прохання Адольфа Марцинчика власник будинку на Хрещатику, № 36 Соломон Коген у листопаді 1885 р. звернувся до міської влади щодо встановлення у його садибі переносного локомотива потужністю до трьох кінських сил, який був потрібний для виробничого процесу в аптеці та лабораторії Марцинчика. Завдяки цим та іншим заходам справи стрімко йшли вгору. Вагомий публічний успіх чекав на Адольфа Адольфовича у 1897 р., коли він як експонент взяв участь у Київській сільськогосподарській та промисловій виставці, що працювала з 8 липня по 2 жовтня на Черепановій горі. Нагородою виставленим аптекою експонатам стала срібна медаль виставки.

Розповідаючи про передового аптекаря, газета «Кієвлянинъ» писала: «При київській аптеці А. А. Марцинчика (аптека Університету св. Володимира) існує лабораторія, яка, складаючи обов'язкову та неодмінну частину кожної нормальної аптеки, у даному випадку, за своїм улаштуванням та розміром виробництва, являє доволі велике промислове підприємство, діяльність якого не обмежується приготуванням ліків за рецептами і подібними звичайними операціями більшості нормальних аптек, а радше має характер фабрики аптекарських товарів, які знаходять збут не тільки в Києві та взагалі Південно-Західному краї, а й далеко за його межами. Вироби цього роду переважно й експонуються п. Марцинчиком. Численні його експонати складаються частково із сирих матеріалів... В лабораторії багато робіт виконуються машинним способом. Тут встановлені паровий двигун у чотири кінські сили, вакуум-апарат, гідравлічний прес для видобування рослинних олій, пастильна машина для виготовлення ліпців, машина для приготування таблеток, тобто пресованих ліпців, різні перколятори, апарати для приготування спиртових та ефірних екстрактів, мангани для вироблення медичних і косметичних мил...

Для подрібнення в порошки різних фармацевтичних речовин використовуються машини-товчії, які приводяться в рух парою. Ліпці з лікарських речовин, до яких додають цукор та слиз трагаканту у такій кількості, щоб утворилася тістоподібна маса; з цього тіста паровою пастильною машиною нарізають ліпці. Новий спосіб приготування ліпців, так званих таблеток, полягає у сильному здавлюванні лікарських речовин, при чому слиз уже не примішується. Для виготовлення таблеток лабораторія має дві стискальні машини, з яких одна спеціально призначена для виготовлення таблеток із сулеми. Останнім часом аптека приділяє особливу увагу виготовленню матеріалу для перев'язування, для чого в лабораторії відведено особливе відділення, у якому готуються різні медичні марлі, вати, бинти тощо. Для розрізання марлі на смуги є бинторізна машина з регулятором, який автоматично вимірює ширину бинтів. Мила косметичні та медичні виробляються лабораторією з чистого жирового основного мила, причому медичні мила варяться до повної нейтральності, завдяки

чому, наприклад, сулемаве мило довго зберігає білий колір; сулема ж, як препарат ртуті, розкладається в разі надлишку лугу й тоді мило набуває червоного кольору. В лабораторії А. Марцинчика перевага віддається нейтральному милу, тобто такому, що не містить вільного лугу.

Окрім медичних і косметичних мил лабораторія виготовляє ще ароматичні води, пластирі, кефір та кисень, виконує стерилізацію та фізіолого-хімічні і мікроскопічні досліди та аналізи. Для приготування ароматичних вод є перегінні куби, а для стерилізації особливі апарати. Очищення та збереження кисню робиться в удосконалених апаратах, завдяки чому лабораторія має можливість постачати до 300 куб. футів кисню за добу. Кефір виготовляється з перевареного молока за способом д-ра Дмитрієва...».

Штат Парової хіміко-фармацевтичної лабораторії та аптеки Марцинчика був невеликий — 20 фармацевтів та 25 допоміжних працівників, але річний оборот виробничих потужностей сягав 40 000 рублів. У грудні 1897 р. лабораторія перейшла у нове приміщення на вулиці Маріїнсько-Благовіщенській, № 139 (сучасна Сакаганського). Відповідно до Правил внутрішнього розпорядку, для робітників Фармацевтичної лабораторії А. А. Марцинчика, затверджених 31 січня 1905 р. старшим фабричним інспектором Київської губернії В. У. Дейшею, на роботу приймалися особи не молодше 15-ти років. Робочий день тривалістю 9,5 годин починався о 8-й і закінчувався о 19-й годині, з півторагодинною перервою на обід.

Робітники звільнялися від роботи в усі недільні дні та церковні свята. Правилами передбачалося, що робітники зобов'язані чистити машини, на яких працюють, по суботах та напередодні свят, а також прибирати у тому відділенні лабораторії, де працюють, при цьому чистка і прибирання мали починатися за півгодини до закінчення роботи. Окремі пункти стосувалися дотримання порядку: «Забороняється приходити на роботу у нетверезому вигляді; у такому стані робітники на роботу не допускаються і платня їм за цей день, як і за прогульні дні, не йде. Ніхто на роботі не повинен самовільно відлучатися від своєї роботи та переходити до інших відділень лабораторії, де він не працює. У разі хвороби робітники повинні негайно сповістити про це контору. Хворі користуються порадою лікаря та ліками безоплатно. Якщо ж лікар визнає за необхідне, хворий має бути відправлений до лікарні».

Без малого 45 років Адольф Адольфович Марцинчик носив звання провізора, магістра фармації і впродовж 43-х керував власною аптечною справою. Він був членом Московського, Петербурзького, Варшавського, Одеського фармацевтичних товариств і очолював Київське. На Всеросійському фармацевтичному з'їзді 1889 р. у Петербурзі був обраний віце-головою цього з'їзду.

Піклуючись про підготовку медичних кадрів для надання допомоги пораненим, Марцинчик у період російсько-турецької війни у 1877–1878 рр. викладав на фельдшерських курсах сестер милосердя при Київській громаді Червоного Хреста, за що був нагороджений знаком Червоного Хреста. Довгі роки він виконував обов'язки почесного попечителя у Києві дитячих притулків імені імператриці Марії Федорівни. Адольф Адольфович Марцинчик помер 10 лютого 1912 р. від запалення легенів. Колишня аптека Марцинчиків на Хрещатику у 1920-х рр. отримала назву аптеки імені Пирогова. Будинок, де вона розмішувалася три чверті сторіччя, проіснував до вересня 1941 р., коли центральна вулиця міста загинула від вибухів, вчинених радянськими військами. А сім років перед тим, у 1934 р., відповідно до програми заходів, пов'язаних із перенесенням столиці УСРР з Харкова до Києва і в зв'язку

Парова хіміко-фармацевтична лабораторія

з відповідним збільшенням чисельності працівників Народного комісаріату внутрішніх справ, аптека стала відомою.

Провізор Іван Адольфович (Ян-Якоб) Марцинчик, ще один син Марцинчика-старшого, за прикладом братів також здобув фармацевтичну освіту і мав практику аптечної роботи. 14 листопада 1884 р. Марцинчик відкрив власну аптеку, розмістивши її у будинку № 33 (35) по вулиці Великій Підвальній, що належав відомому співробітнику і почитателю Єврейської лікарні купцю Меєру Гребеню. Ця аптека не могла, безперечно, зрівнятися з такими лідерами, як аптеки його брата Адольфа чи Густава Зейделя (Хрещатик, № 17), але на своєму рівні трималася упевнено. Іван Адольфович брав участь у справах місцевого самоврядування, зокрема був членом Сирітського суду. Він помер у 1917 р., не лишивши спадкоємців. Його аптекою, що продовжувала працювати, управляв провізор З. М. Глузберг, маючи у штаті шість фармацевтів і двох учнів. За рік аптека відпустила ліки за 26 345 рецептами на суму понад 35 тис. руб. У 1928 р. вона мала назву «Києво-Підвальна».

У 1873 р. у Російській імперії з'явилися «Правила відкриття аптек». Згідно з ними, ніхто не мав права відкрити аптеку у місті чи районі без згоди місцевих аптекарів. Відкриття кожної аптеки відбувалося також із дозволу губернатора на основі подання місцевої медичної управи. Порушуючи клопотання, остання мала взяти до уваги місцеві обставини, кількість населення і аптек, яка вже діяла на певній території. Зокрема у столицях губерній на одну аптеку мало припадати 12 тис. осіб і 30 тис. рецептів. За правилами, у кожній аптеці мали бути лабораторія, кваліфікований керівник та учні. Втім, правила часто порушувалися.

У листопаді 1886 р. Київське губернське правління отримало звернення провізора Лепковського, який просив дозволити йому відкрити в Києві гомеопатичну аптеку. На той час 29-річний Владислав Паулевич Лепковський киянином не був і мешкав у містечку Ялтушківі Могилівського повіту Подільської губернії, де з жовтня 1884 р. тримав власну аптеку. До аптечної справи він долучився у листопаді 1875 р., ставши учнем в аптеці містечка Раціонжа у Полоцькій губернії Царства Польського. Потім працював в інших аптеках, слухав лекції на медичному факультеті Варшавського університету, а в червні 1884 р. отримав звання провізора.

28 лютого 1887 р. медичне відділення Київського губернського правління задовольнило прохання Лепковського й дозволило не довше як за рік відкрити гомеопатичну аптеку. 30 червня 1888 р., провізор подав рапорт про те, що він розмістив аптеку по вулиці Прорізній, № 13, де винайняв дві кімнати на першому поверсі кам'яного двоповерхового будинку, і просив засвідчити її готовність до відкриття. У 1890 р. Владислав Паулевич, вирішивши додати авторитету своєму закладу, написав на вивісці, що аптека є Центральною гомеопатичною. Це самовілля було протизаконним, адже Центральними могли називатися лише ті, що розташовувалися у столицях — Петербурзі та Москві. Тому Лепковський отримав припис негайно зняти вивіску.

Наступного року він попросив дозволу перевести аптеку до будинку № 15 по Прорізній. І хоч ішлося про сусідній будинок на тій самій вулиці, медичне відділення дотрималось усіх формальностей, були опитані найближчі аптекарі-сусіди, і лише після їхньої згоди Лепковський отримав дозвіл. Але на цьому мандри аптеки не скінчилися: у 1900 р. власник перевів її до будинку № 16.

У 1912 р. аптека працювала на тій самій вулиці, але в будинку № 18, а сам Владислав Паулевич мешкав на Великій Підвальній, № 29. У рекламному оголошенні про свою аптеку він повідомляв, що тут завжди є «домашні та кишенькові гомеопатичні аптечки різних розмірів, спеціальні гомеопатичні ліки, лікувальні посібники та брошури різними мовами; іногородні замовлення виконуються негайно й акуратно».

На початку 1861 р. київські аптекарі Антон Фромметт, Адольф Марцинчик, Микола Неезе та Карл Форен звернулися до київського губернатора П. І. Гессе із проханням «дозволити їм скласти Київське фармацевтичне товариство з метою віднайти засоби до виправлення недоліків у корисному виконанні ними своїх обов'язків, а також надати можливість Уряду пізнати справжні потреби фармацевтичного стану». Водночас поданому на розгляд проєкту статуту зазначалися основні цілі створення Товариства:

- встановити та зміцнити зв'язки і дух Товариства між фармацевтами як для користі науки, так і для громадської матеріальної вигоди й діяти спільно задля загального блага;
- сприяти науковому розвитку фармацевтів;
- допомагати грошима молодим фармацевтам «гарної поведінки та бідного стану», для проживання у Києві під час складання іспитів на ступінь аптекарського помічника та для слухання курсу наук в університеті на ступінь провізора фармації;
- піклуватися про добробут удів та сиріт, що залишилися після смерті котрогось із членів Товариства, і сприяти, щоб в оренді та продажу не допускалося жодних зловживань.

Передбачалося, що дійсними членами цього професійного товариства можуть бути лише утримувачі або управителі аптек «в усій Росії». Перші мали вносити до спільного фонду по чверті копійки з кожного рецепту, другі — по одній копійці з рубля отримуваної платні.

Київські аптекарі рекомендації врахували, й 26 вересня 1862 р. змінений відповідно до зауважень статут був відправлений до Петербурга. У травні наступного року міністр П. О. Валуев повідомив генерал-губернатора, що змінений статут Київського фармацевтичного товариства «у теперішньому вигляді цілком відповідає меті» й затверджений.

28 листопада 1874 р. було створено Київське фармацевтичне товариство взаємної допомоги. Перші чотири роки воно існувало скоріш за все лише формально і не могло похвалитися якимось конкретними справами. Не допомагало й те, що серед почесних членів Товариства були тодішній генерал-губернатор О. М. Дондуков-Корсаков, професори Д. І. Менделєєв, Ю. К. Трапп та інші авторитети.

Але згодом діяльність Товариства трохи поживавшала: 1881 р. у його складі нараховувалося вже 200 дійсних членів. Доходи організації склалися з членських внесків у розмірі 6 рублів на рік та разових пожертвувань. На одному із засідань, окрім питань надання матеріальної допомоги нужденним фармацевтам, розглядалася пропозиція про відкриття школи для фармацевтів-учнів.

У 1908 р. Київське фармацевтичне товариство взаємної допомоги розміщувалося на Фундуклеївській, № 25, головував у ньому О. М. Зелінський, секретарем був В. І. Костецький. Потім на вулиці Басейній, № 8 відкрилася власна аптека, й у 1912 р.

Будинок Адольфа Марцинчика, в якому розміщувалося Південноросійське товариство торгівлі аптекарськими товарами (ЮРОТАТ)

Товариство на чолі з його головою І. К. Терлецьким розмістилося за цією адресою. У 1918 р. в аптеці Товариства під керівництвом управителя Ф. І. Марчевського працювали 4 фармацевти та один аптекарський учень. Вони обробили майже 16 тис. рецептів на більш як 60 тис. руб.

23 жовтня 1881 р. — день заснування промислової фармацевтичної справи, яка успішно розвивається і в наш час. Того дня імператор Олександр III затвердив Статут Південноросійського товариства торгівлі аптекарськими товарами (Южно-Русского Общества Торговли Аптекарами Товарами). Воно призначалося «для утримання та поширення дій складу аптекарських товарів, що знаходиться у Києві та належить братам Марцинчикам, а також збуту як усередині Росії, так і за кордон, аптекарських товарів та препаратів, однаково патентованих засобів, найкращої якості, за можливо дешевими цінами».

Засновниками акціонерного товариства стали заслужений професор Військово-медичної академії Ю. К. Трапп, заслужений професор Московського університету Г. А. Гівартовський, магістр фармації К. К. Гальнбек, інженер-технолог І. І. Кржецьковський, відставний поручик А. С. Червінський, дворянин С. Е. Марцинчик та провізор А. А. Марцинчик.

Одного із засновників ЮРОТАТУ — відомого фармаколога професора Юлія Карловича Траппа — називали «Нестором російської фармації». Він народився 1815 р. у польському Маріамполі в сім'ї аптекаря. Після здобуття гімназичної освіти кілька років навчався фармації в аптеках Тільзита, де 1836 р. склав екзамен на звання аптекарського помічника, а потім ще й підтвердив його у Варшаві, закінчивши фармацевтичні курси. Наукове життя Юлія Траппа було пов'язане із Санкт-Петербурзькою

Медико-хірургічною академією: у 1839–1842 рр. він у ній навчався і став провізором, а в 1847 р. захистив дисертацію на ступінь магістра фармації, у 1843 р. призначений ад'юнктом-лаборантом хімії та фармації, у 1847 р. — ад'юнктом-професором, у 1856 р. — ординарним професором фармації, у 1873 р. — заслуженим професором. Трапп був автором багатьох наукових праць. Серед них — Військова, Морська, Придворна, Російська та Кишенькова фармакопеї, дослідження хімічного складу води й отрут, ефірної олії та свинцевих водопроводів тощо.

Генріх Антонович Гівартовський теж навчався у Медико-хірургічній академії, але у її Московському відділенні, яке закінчив 1838 р. Після цього були вдосконалення з хімії та технології у Німеччині, захист докторської дисертації, послідовні призначення доцентом, екстраординарним, ординарним та заслуженим професором Московського університету. З 1840 р. й до кінця свого життя Гівартовський був у Москві директором заводу стеаринових свічок.

Усіма справами Товариства керувало правління у складі трьох директорів, які обиралися загальними зборами акціонерів на три роки. У різні роки обов'язки директорів виконували Адольф Марцинчик, Роман Крижановський, Август і Антон Червінські, Яків Жабоклицький, довгі роки управителем був Люціан Бурштинський.

У 1888 р. ЮРОТАТ пропонував: аптекарські, хімічні та косметичні товари, патентовані засоби, натуральні мінеральні води, приладдя для аптек і госпіталів, хірургічні інструменти, гумові вироби, мінеральні мастильні масла, друкарські фарби, різні хімічні продукти, прибори та реактиви для цукрових заводів тощо.

Поступово Товариство набирало силу, його ділові зв'язки міцнішали, а з ними збільшувався і товарообіг. За цих умов треба було розширювати виробничо-складські приміщення, наближати їх до залізниці. 13 червня 1889 р. Адольф Марцинчик від імені правління ЮРОТАТу звернувся до міської управи: «У зв'язку з тим, що для складів нашого Товариства, які розташовані на Фундуклеївській вулиці, Хрещатику та Подолі, одержується через залізницю багато громіздких та великогазових товарів, які потім знову перевозяться на вокзал для подальшого відправлення, — Товариство має намір влаштувати спеціальний склад поблизу товарної станції. Просимо здати в оренду або продати з міської землі місце поблизу товарної станції Південно-Західних залізниць не далі як у двох верстах, площею від 500 до 1500 кв. сажнів».

Товариству було запропоновано взяти в оренду ділянку у 1200 кв. сажнів по Кадетському шосе між Казарменим провулком та проєктованим Шосейним. Хіміко-фармацевтичне виробництво та складське господарство ЮРОТАТу швидко розвивалося. У 1908 р. воно мало вже п'ять роздрібних магазинів — на Хрещатику у будинках Когена (№ 36) та Ярошинської (№ 12), у будинку нащадків Фоломініх по Олександрівській вулиці, № 46 та по Великій Васильківській, № 22, а також у власному будинку Товариства на розі Безаківської та Маріїнсько-Благовіщенської, № 16/108. У 1912 р. до них додався шостий магазин на розі Великої Підвальної та Бульварно-Кудрявської, № 37/1, поруч із аптекою Івана Марцинчика. Підприємство на Маріїнсько-Благовіщенській мало тепер назву «Парова фабрика туалетних, гігієнічних і медичних мил та миловарний завод А. А. Марцинчика в Києві». На її основі

у 1920 р. було створено першу Українську радянську хімфабрику, перетворену через три роки на Київський хіміко-фармацевтичний завод ім. Свердлова. Основною його продукцією були галенові препарати — настоянки, краплі, екстракти, мазі, таблетки тощо. Вирішальною ж подією для усієї подальшої діяльності заводу стало прийняте у жовтні 1947 р. урядове рішення про його перепрофілювання на виготовлення пеніциліну. Цей препарат, винайдений професором Олександром Флемінгом, зробив чи не найбільшу революцію в медицині. Потім розгорнулося спорудження корпусу для виробництва протитуберкульозного антибіотика стрептоміцину. У 1950 р. «пеніцилінку» зашифрували під поштову скриньку № 488, і з 1954 р. вона мала назву «Київський завод медичних препаратів».

З 2005 р. у будівлі колишнього ЮРОТАТу (на розі сучасних Комінтерну та Саксаганського) працює корпорація «Артеріум», яка складається з ВАТ «Київмедпрепарат» та львівського ВАТ «Галичфарм».

У 1906 р. був підготовлений перший проект статуту професійного Товариства фармацевтів Київської, Подільської та Волинської губерній під назвою «Південно-Західний союз фармацевтів». Його засновниками, як зазначалося у проекті, виступили аптекарські помічники Аврум Шулімович Сегал і Хаїм Липович Гінесін та аптекарський учень Броніслав Казимирович Журбицький.

Головними напрямками діяльності утвореної спілки визначалися захист правових та економічних інтересів її членів, сприяння розумовому, професійному та моральному розвитку, матеріальна допомога тощо. При вступі до Товариства мали сплачуватися внески: провізори — 1 руб., помічники аптекарів — 50 коп., учні — 25 копійок, а потім щомісяця — по 2% отримуваної платні.

Ініціатори створення подали проект статуту до канцелярії київського губернатора на розгляд та затвердження. Але 27 липня 1907 р. їм було відмовлено з огляду на «неточності у статуті».

У березні наступного року аптекарські помічники Сруль Абрамович Баран, Юхим Маркевич Шабат та Самуїл Срулевич Чудновський подали новий проект статуту «Південно-Західного союзу фармацевтів». Завдання цієї професійної спілки були ті самі, але до її складу мали входити фармацевти ще двох губерній — Полтавської та Чернігівської.

Цього разу жодних перепон не виникло, й 11 серпня 1908 р. відбулися дозволені губернською адміністрацією установчі збори союзу. Було обрано правління у складі 11 осіб під головуванням А. А. Брука. Один з ініціаторів — Самуїл Чудновський — став членом правління. З 27 серпня Товариство розмішувалося по вулиці Жилианській, № 22, кв. 8, а з 1 грудня 1910 р. змінило адресу, переїхавши у будинок № 12 кв. 1.

Міська аптека

У лютому 1912 р. був височайше затверджений схвалений Державною Думою закон про деякі зміни у порядку відкриття нових аптек. Тепер громадським міським та земським установам надавалося право відкривати власні вільні аптеки у будь-якій

Дистильатор. Національний музей медицини України, м. Київ

Аптечний посуд

кількості — незалежно від того, скільки їх є у населеному пункті, і доволно вибрати місця для аптек.

Для здійснення цього права земським та міським органам вже не треба було, як раніше, порушувати якісь клопотання. Нормувалися лише дві умови: відповідна посадова земського зібрання або міської думи та своєчасне, не пізніше як за місяць до відкриття, повідомлення місцевому медичному відділенню. Новий закон змінив лише порядок відкриття, але не скасував нагляду за аптеками та відповідальності аптекарів.

У Києві ініціатором влаштування міської аптеки виступив заступник міського голови доктор Ф. С. Бурчак. Під аптеку було найняте приміщення по вулиці Ярославській, № 5 — майже на перетині Подільської, Плоскої та Лук'янівської міських дільниць. Саме там містилося найбільш густе околицне населення Києва, і це підвищувало значення і роль міської аптеки.

Центральне місце займала бездоганно умебльована аптечна кімната, поруч були кімната для чергувань, кімната головних запасів та аналітичний кабінет. Тут також містилася лабораторія та матеріальна кімната, з якої сходами можна було потрапити у підвал. А там — сховище мінеральних вод, відділення для пальних речовин та склад скла. На даху будинку зберігалися трави.

Міська аптека почала працювати у 1915 р. В ній, окрім провізора-завідувача, було ще вісім фармацевтів, дві касирки та кілька робітників. Ліки відпускалися за рецептами зі знижкою 15% порівняно з цінами в інших аптеках, а за рецептами міських лікарів та лікарів-кураторів, які засвідчували бідність хворого, — зі знижкою 40%. У 1916 р. аптека прийняла 75 525 рецептів і продала ліків майже на 80 тис. рублів. 6 лютого 1918 р., коли більшовицькі війська під командуванням Муравйова обстрілювали Київ, гарматний снаряд долетів до Ярославської вулиці і влучив у аптеку. Приміщення було зруйноване, і нічого не лишилося, крім як закрити заклад. Для наведення ладу знадобилося майже два місяці.

У 1928 р. аптека носила ім'я Мечнікова і керував нею той самий провізор Шеринговський, який відкривав її у 1915 р. Ця аптека на Ярославській вулиці проіснувала до 2006 р.

Земська аптека

У 80-х роках XIX ст. земська інтелігенція і фармацевти домоглися дозволу на відкриття вільних аптек коштом земств для медичного обслуговування незабезпечених прошарків населення. Земським аптекам дозволялося мати скорочений каталог ліків і перебувати під наглядом фельдшера. При цьому сильнодіючі препарати повинні були готуватися під безпосереднім наглядом лікарів. Спеціально для таких аптек створювалися і фармакопеї, між собою аптекарі називали їх «фармакопеями для бідних». У цьому постулаті імпорتنі інгредієнти замінювалися вітчизняними, а самі рецепти виписувалися простіше, що дозволяло знизити ціну на ліки.

Свою окрему аптеку вирішило відкрити й Київське земство. Відповідне рішення Київської губернської народної (земської) управи було ухвалене 3 квітня 1918 р., але знадобилося п'ять із половиною місяців для його остаточного виконання.

Приміщення було виділено у Земському будинку по вулиці Володимирській, № 33. Тут аптека й почала працювати 20 вересня 1918 р., а її управителем став провізор Ісаак Герман.

На початку революційного 1917 р. в Києві працювали 48 аптек. Якщо порівняти з урочистим 1888 роком, відзначеним радісним святкуванням 900-річчя хрещення Русі, приріст за цей період становив майже два рази. Ось адреси аптек, які звітували губернській управі і доповіли про підсумки своєї діяльності у 1916 р.

Печерська дільниця:

— Московська, № 5 — провізора Соломона Гребеня та дружини присяжного повіреного Антоніни Гребень; у 1928 р. — Ново-Печерська аптека.

— Московська, № 50 — провізора Вітольда Болеславовича Габіха; у 1928 р. — Ново-Печерська аптека.

Палацова дільниця:

— Хрещатик, № 1 — провізора Волька Розенфельда.

— Ріг Інститутської та Катерининської, № 44/7 — провізора Літмана Шлаєна.

— Хрещатик, № 17 — дворянина В'ячеслава Гершеневського; у 1928 р. — аптека ім. К. Маркса.

— вул. Миколаївська, № 3 — дружини провізора Розенфельда Кейлі Ізраїлівни.

— Лютеранська, № 29 — провізора Станіслава Радлинського та Єлизавети Лаврової; у 1928 р. — аптека ім. Енгельса.

Старокиївська дільниця:

— Хрещатик, № 36 — спадкоємців Адольфа Марцинчика; у 1928 р. — аптека ім. Пирогова.

— Хрещатик, № 54 — графа Фелікса Сонгайла та Вітольда Горбачевського; у 1928 р. — аптека ім. Воровського.

— площа Думська, № 8 — провізора Антона Івановича Рутковського; у 1928 р. — відділ аптеки ім. К. Маркса.

— ріг Володимирської та Великої Житомирської, № 11/6 — магістра фармації Сімона Мойсейовича Розенберга; у 1928 р. — Старокиївська аптека.

— ріг Володимирської та Фундуклеївської, № 55/26 — провізорів Осипа-Романа Квасковського та Льва Сливинського; у 1928 р. — аптека ім. Короленка.

— ріг Володимирської та Прорізної, № 41/27 — вдови провізора Генріха Християновича Брандта Ольги Брандт; у 1928 р. — Золоторітська аптека.

— Фундуклеївська, № 61 — доктора Мойсея Александрова та дружини його Катерини

- Ярославів Вал, № 28 — провізора Матвія Адольфовича Гонсецького; у 1928 р. — аптека ім. Гершуні.
- Ярославів Вал, № 35 — провізора Івана Адольфовича Марцинчика; у 1928 р. — Києво-Підвальна.
- Прорізна, № 12 — спадкоємців провізора Валеріана Желеговського.
- Столипінська, № 76 — провізора Адама Валерьяновича Радянського.
- Бульварно-Кудрявська, № 20 — Товариства подання допомоги хворим дітям.

Бульварна дільниця:

- ріг Безаківської та Маріїнсько-Благовіщенської, № 11/106 — провізора Давида Лазаревич Манасевича; у 1928 р. — Привокзальна.
- Дмитрівська, № 2 — спадкоємців провізора Костянтина Кржишковського; у 1928 р. — аптека ім. Т. Шевченка.

Либідська дільниця:

- Велика Васильківська, № 5 — магістра фармації Григорія Доїна.
- Велика Васильківська, № 10; у 1928 р. — Центральна аптека.
- Велика Васильківська, № 21 — купця Янкеля Іоновича Антокольського; у 1928 р. — аптека ім. Менделєєва.
- Велика Васильківська, № 56 — провізора Мойсея Григоровича Пупкіна; у 1928 р. — Либідська аптека.
- Велика Васильківська, № 87 — провізора Герца Левіна та його дружини Хаї-Сари Левін.
- Басейна, № 8 — Київського фармацевтичного товариства взаємної допомоги; у 1928 р. — Басейна.
- ріг Володимирської та Маріїнсько-Благовіщенської, № 78/42 — спадкоємців провізора Антона Кумицького; у 1928 р. — аптека ім. П'ятакова.
- Поліцейська, № 22 — Київського благодійного товариства відомства закладів імператриці Марії; у 1928 р. — Пролетарська аптека.
- Солом'янка — дружини провізора Казимири Напіорковської.
- Солом'янка — провізора Никодима Гринашкевича; у 1928 р. — аптека Січневого Повстання.

Лук'янівська дільниця:

- Львівська, № 10 — провізора Людвіга Андрушевича; у 1928 р. — Львівська аптека.
- Львівська, № 67 — провізора Льва Клячко; у 1928 р. — Тургенєвська аптека.
- Багговутівська, № 1 — Єврейської лікарні.
- Велика Дорогожицька, № 47 — провізора Михайла Лещинського.
- Борщагівська, 112 — провізора Вігдора Цейтліна.

Подільська дільниця:

- Олександрівська, № 44 — графині Елеонори Сонгайло; у 1928 р. — Старо-Петрівська аптека.
- площа Олександрівська — Цецілії Голендберг та Ревекки Барзам.
- ріг Спаської та Волоської, № 14 — спадкоємців провізора Антона Яцентовського; у 1928 р. — Прибережна аптека.
- Костянтинівська, № 54 — провізора Иосифа Лазарева.

Плоска дільниця:

- ріг Костянтинівської та Нижнього Валу, № 17/25 — аптекарського помічника Октавія Діонисовича Нільського; у 1928 р. — Києво-Петрівська аптека.

– ріг Межигірської та Щекавицької — вдови провізора Софії Вайсблїт; у 1928 р. — Щекавицька аптека.

- площа Петропавлівська, № 3 — дружини провізора Міни Поляк.
- Шулявка — провізора Владислава Юдейко.

– Ярославська, № 5 — Міського громадського управління; у 1928 р. — аптека ім. Мечнікова.

Гомеопатичні аптеки:

- Прорізна, № 16 — провізора Владислава Лепковського.
- Фундуклеївська, № 51 — міщанки Любові Яковлевої.

Націоналізація аптек

Події 1917 р. призвели до фактичної ліквідації мережі закладів охорони здоров'я. Під час тривалого воєнного стану лікарі і фармацевти підлягали мобілізації, запаси медикаментів — примусовому вилученню. Ситуацію ускладнювало постійне перемищення військових мас та цивільного населення. Хвороби забирали життя тисяч людей. Україна була практично позбавлена джерел забезпечення медикаментами й використовувала старі запаси, які швидко вичерпувалися.

Уряди Центральної Ради, Української Держави та Директорії УНР почергово намагалися налагодити систему охорони здоров'я, зокрема й аптечну мережу, але спроби були марними.

14 березня 1920 р. Рада Народних Комісарів УСРР видала декрет «Про націоналізацію аптечної справи». Відтепер будь-яка торгівля медикаментами заборонялася, дозвіл на неї одержували лише націоналізовані аптечні заклади, запроваджувалася система централізованого розподілу, внаслідок якої фармація в Україні занепала.

Однак на зміну політиці воєнного комунізму прийшов неп. Декретом Раднаркому у січні 1922 р. було дозволено відкривати приватні лікувальні заклади та аптеки, у березні видано «Інструкцію до відкриття приватних і здачу в оренду радянських аптек», у червні — «Інструкцію про право відкриття та здійснення торгівлі медикаментами». У липні 1922 р. урядовим рішенням було встановлено, що ціна на ліки визначається за аптекарською таксою 1911 р. зі збільшенням у 2,5 мільйони разів. Фармацевти одержали ковток свободи, і хоч він був недовгим — аптечний Київ відродився.

Фармацевтична освіта в Україні

Розвиток фармацевтичної освіти, науки і допомоги в підросійській Україні пов'язаний передусім із Харківським університетом. Серед його перших 6 кафедр була і кафедра «*materia medica*» (фармації, фармакогнозії та фармакології). При університеті поступово створювалися навчально-допоміжні заклади: кабінети, лабораторії, ботанічний сад. При медичному факультеті були організовані провізорські курси, слухачі яких вважалися вільним слухачами та з'являлися в університеті для проведення окремих практичних робіт і оформлення своїх документів. Базою фармацевтичного відділення була фармацевтична лабораторія, де проводилися практичні заняття з фармакогнозії та судової хімії. Решта занять (ботаніка, зоологія, неорганічна хімія, якісний і кількісний аналізи, фізика, органічна хімія і фармакологія) проводилися на базі медичного факультету університету. Після трирічної роботи в аптеці учень міг скласти при медичному факультеті іспити на знання аптекарського помічника. Отримавши його,

аптека́рський помі́чник міг бути завідувачем невеликих аптек у сільській місцевості або працювати на другорядних посадах в інших аптеках. Якщо він бажав отримати звання провізора, то після трирічної праці міг вступити на дворічне фармацевтичне відділення медичного факультету як вільний слухач. Жінки на фармацевтичне відділення до 1871 р. не приймалися.

Серед викладачів медичного факультету на кафедрі «*materia medica*» працював відомий професор Є. С. Гордієнко (1812–1897), чії лекції завжди супроводжувалися демонстраціями. Він організував фармакологічну лабораторію, а пізніше навіть домігся відокремлення фармакології в окрему спеціалізовану кафедру.

Цікаво, що екзаменаційні правила для фармацевтів, запроваджені у 1845 р., застосовувалися без змін аж до 1917 р. У «Правилах випробовування лікарів, фармацевтів, ветеринарів, дантистів та повивальних бабок» для фармацевтів встановлювалися такі вчені ступені та звання: аптекарський помічник, провізор, магістр фармації (аптека́р). Особи, які претендували на найвищий фармацевтичний ступінь магістра, мали бути провізорами. Крім іспитів з окремих дисциплін та практичних досліджень, завершальним етапом було написання дисертації (латиною, російською або однією з європейських мов). Якщо публічний захист визнавався задовільним, то здобувачу присуджувався ступінь магістра фармації.

На теренах Галичини і Буковини фармацевтична справа мала свої особливості.

Щоб якось налагодити медичне обслуговування населення, на початку XIX ст. австрійська адміністрація видала чимало указів та постанов. У 1806 р. було створено керівну та наукову установу — Головний аптекарський гremium (колегіум) Галичини з філіями в окружних містах. Статут цього органу передбачав підпорядкування йому власників аптечних закладів, фармацевтів та їхніх учнів.

20 вересня 1868 р. при Греміумі започаткувало свою діяльність одне з найстаріших у Європі «Галицьке аптекарське товариство», яке видавало свій часопис, мало бібліотеку, лабораторію, фармацевтичний музей. До найважливіших його здобутків варто віднести заснування у 1871 р. власного друкованого органу «Часопис Товариства аптекарського» (видавався до 1939 р. і був присвячений науковим, професійно-практичним та соціальним проблемам фармацевтів регіону), відкриття спільно з Греміумом школи для аптекарських учнів, видання спеціальної літератури, фінансова підтримка фармацевтів, сприяння відновленню фармацевтичного відділу Львівського університету та побудові фармацевтичного корпусу.

До XIX ст. навчання фармації зосереджувалося у самих аптеках на засадах цехового навчання (учнівський період — 2–7 років, а після отримання звання підаптека́р-практика 1,5–3 роки, потім отримувалося звання майстра). У XIX ст. вимоги до закінчення вищого навчального закладу ставилися лише перед власниками та керівниками аптек. Навчатися ж вони мусили за межами краю — у Відні чи Кракові. Певні зміни відбулися у практиці підготовки підаптека́рів: учнівська практика тривала 3–4 роки, такі ж терміни були встановлені і для асистентської практики. Лише після цього підаптека́р та асистент мали право вступати до університету.

Вища фармацевтична освіта почала розвиватися у Львові після підписання Францом-Йосифом I указу про створення у 1854–1855 рр. фармацевтичного відділення при філософському факультеті Львівського університету. Заняття відбувалися за дворічною програмою, проводили їх професори філософського факультету та медико-хірургічного відділення. В 1889 р. відбулася реформа фармацевтичної освіти в Австрії. За нею, асистентська практика скасовувалася,

а навчання в університеті розпочиналося після іспиту. Для прийняття учня до аптеки була запроваджена вимога — закінчення 6 класів гімназії.

Сьогодні в Україні існує кілька фармацевтичних шкіл: львівська, харківська, київська, запорізька, житомирська. Кожна з них має свої славні традиції, пріоритетні наукові напрямки.

Правонаступником житомирської фармакологічної школи, заснованої у 1938 р. і перейменованої 1954 р. у Житомирське фармацевтичне училище, є Житомирський базовий фармацевтичний коледж ім. Г. С. Протасевича I–II рівня акредитації. У 1990 р. при тоді ще училищі було відкрито відділення «Лабораторна діагностика» та «Медико-профілактична справа». У 2005 р. наказом МОЗ України коледж було визнано базовим навчальним закладом із питань навчально-методичної роботи для вищих (фармацевтичних) навчальних закладів I–II рівня акредитації, що готують фахівців фармацевтичних спеціальностей. У коледжі здійснюється підготовка студентів за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» зі спеціальності «Фармація».

Київська фармацевтична школа діє давно, і її історія — дуже незвичайна і географічно пов'язана не лише з Києвом. До 1930-х років у Києві існував Фармацевтичний інститут, у якому викладали визначні професори, провідні представники тогочасної вітчизняної науки: В. Г. Даїн, Я. А. Фіалков, Є. С. Бурксер, В. Л. Павлов, згодом — їхні учні В. П. Крамаренко, В. І. Прокопів шин та ін. У 1935 р. столицю Української СРР було знову повернуто з Харкова до Києва, і водночас перенесено в різні міста цілу низку установ, зокрема Київський фармацевтичний інститут з його славною школою було переведено до Одеси — на базу хіміко-аналітичного інституту. А згодом було вирішено знову «змінити прописку» інституту, цього разу він опинився у Запоріжжі. Для Запорізького фармацевтичного інституту було створено потужну матеріальну базу, яка дала змогу відкрити кілька факультетів. За кілька років фармацевтичний вуз перетворився на Запорізький медичний інститут (нині — університет), до складу якого з-поміж інших увійшов і фармакологічний факультет. Вже у роки Незалежної України було вирішено остаточно відродити київську фармакологічну школу, як науковий і практичний осередок, відкривши фармакологічний факультет у Національному медичному університеті імені О. О. Богомольця.

Наразі на факультеті передбачена підготовка провізорів загального профілю для подальшої роботи на керівних посадах в аптеках, контроль-аналітичних лабораторіях, на складах; провізорів, інформаторів і спеціалістів із маркетингу лікарських засобів. Наявність у НМУ навчальної, наукової та матеріально-технічної бази, що відповідає вимогам високого рівня розвитку медико-біологічних та фармацевтичних наук дає можливість не лише здійснювати якісну підготовку фармацевтичних кадрів для аптечної галузі, а й готувати науковців для подальшого вирішення складних питань синтезу біологічно активних речовин та технології лікарських засобів. Відтак основним науковим напрямком факультету є пошук нових технологій лікарських засобів, розробка нових лікарських форм, методичних підходів у клінічній апробації ліків, сучасних методів аналізу лікарських засобів, організаційно-економічні і маркетингові дослідження у фармації.

На кафедрах факультету працюють видатні вчені: академіки І. С. Чекман, Ю. І. Губський, професори Д. С. Волох, Н. П. Максютіна, М. В. Попов, В. О. Калі-

баччук, В. А. Романенко, доценти І. В. Ніженковська, Л. А. Бутко, Л. О. Галя, викладачі Л. І. Силка, Н. В. Шолойко та ін.

Підготовка фармацевтичних кадрів на базі Національного медичного університету дає змогу створити модель фахівця нового покоління із широким університетським світоглядом, глибоким знанням клініки, майстерним володінням механізмом дії лікарських речовин на організм людини.

Важливу роль у реалізації державної політики з підготовки нового покоління висококваліфікованих фахівців та виконання конкурентоспроможних наукових розробок для наукоємкої фармацевтичної галузі сьогодні виконує також Національний фармацевтичний університет.

Він започаткований у 1805 р. у складі Харківського імператорського університету і є головним фармацевтичним вищим навчальним закладом України з багатими науковими традиціями та історією.

Національний фармацевтичний університет — єдиний у державі вищий навчальний заклад фармацевтичного профілю. Його еволюція забезпечила розвиток національної фармацевтичної школи, науки, виробництва та усієї фармацевтичної галузі країни. У 1921 р. було відкрито Харківський фармацевтичний інститут (ХФІ), в якому у різні часи працювали визнані вчені: М. О. Валяшко, М. С. Бокаріус, М. П. Красовський, А. Д. Розенфельд, Г. Є. Мухін, О. І. Черкес, Є. С. Хотинський, Ю. Г. Борисюк, П. О. Петюнін.

У 1991 р. Харківський фармацевтичний інститут був у трійці перших із 900 вишів СРСР, що отримав статус акредитованого на союзному рівні. У 1992 р. реорганізований в Українську фармацевтичну академію (УкрФА), яка 1994 р. була акредитована за найвищим IV рівнем акредитації. У 1999 р. навчальний заклад набув статусу Національної фармацевтичної академії України, а в 2002 р. — Національного фармацевтичного університету (НФаУ).

Тут створено умови підготовки висококваліфікованих фахівців для всіх сегментів фармацевтичної галузі: аптечних закладів, фармацевтичних, парфумерно-косметичних підприємств, державних установ з контролю якості лікарських засобів, а також із підготовки науковців — докторів та кандидатів наук.

До складу університету входять 49 кафедр; інститут підвищення кваліфікації спеціалістів фармації (ІПКСФ); коледж; навчально-науковий центр лікарських засобів (ННЦЛЗ); центральна науково-дослідна лабораторія (ЦНДЛ); науково-дослідна лабораторія з контролю якості лікарських засобів; навчально-наукова технологічна лабораторія лікарських форм; клініко-діагностичний центр; лабораторія клінічної діагностики; проблемна лабораторія морфо-функціональних

досліджень; науково-дослідна лабораторія мікробіологічних та імунологічних досліджень; навчально-виробнича лабораторія органічного синтезу; науково-методична лабораторія з питань фармацевтичної освіти; лабораторія електротехніки та електроніки; центр дистанційних технологій навчання; комп'ютерний центр.

В університеті сформована та плідно працює 21 наукова школа з хімічного синтезу і аналізу біологічно-активних речовин, створення лікарських засобів синтетичного походження; нанотоксикології та нанофармації, фармакогностичного вивчення біологічно активних речовин; створення лікарських засобів рослинного походження; створення складу і технології одержання біологічно-активних речовин та лікарських засобів природного походження; технології одержання оригінальних та комбінованих фармацевтичних засобів у різних лікарських формах; фармакологічного дослідження біологічно активних речовин і лікарських засобів синтетичного та природного походження; створення гомеопатичних лікарських засобів; розробки складу і технології ветеринарних засобів; розробки нових методів аналізу лікарських засобів для оперативного виявлення фальсифікованої продукції аптечного та промислового виробництва; організації фармацевтичної справи, менеджменту і маркетингу у фармації; дослідження економічних механізмів управління розвитком фармацевтичних підприємств в умовах впровадження міжнародних стандартів якості тощо.

Наукові дослідження і госпдоговірні розробки виконуються на замовлення 43 вітчизняних та закордонних підприємств, серед яких ДУ «Інститут ім. Ситенка», ТОВ НВФ «Мікрохім», ТОВ «Дослідний інститут хімічного різноманіття» (Росія), ЗАТ «Індар», ЗАТ «Лекхім-Харків», ВАТ «Фармак», ЗАТ НВЦ «Борщагівський ХФЗ», «Дарниця», АТ «Київмедпрепарат», Фармацевтична корпорація Артеріум, ТОВ «Дослідний завод «ГНЦЛС», ВАТ «ХФЗ «Червона зірка», ХДФП «Здоров'я народу», ТОВ ФК «Здоров'я», ЗАТ «Біолік», ЗАТ «Стома», ВАТ «Інтерхім», ВАТ «Галичфарм» та ін. При університеті функціонують Науково-методична комісія з фармацевтичної освіти МОН України, Проблемна комісія «Фармація» МОЗ України, яка координує наукові дослідження 18 наукових установ у галузі фармації, Технологічна комісія МОЗ України.

НФаУ здійснює підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр.

За роки існування університет підготував понад 50 тис. фахівців, серед яких понад 6 тис. магістрів фармації для 82 країн світу. З метою реалізації державної політики кадрового забезпечення фармацевтичної галузі університетом запропонована система підготовки фахівців шляхом відкриття мережі 19 фармацевтичних факультетів у системі вищої освіти України.

Аптека-музей

Годунов Андріан Петрович — директор музею

На священному клапткові київської землі, між трьома церквами: Миколи Притиска, Петропавлівської та Святих Флора і Лавра, на Подолі, з'явилася перша у Східній Європі аптека. Називалася вона Києво-Подільська вільна аптека для всенародної потреби. Відкрив її лікар і хімік Іван (Йоган) Гейтер. Дозвіл на заснування аптеки підписав Петро I у 1728 р.

Як до храму Божого заходили перші відвідувачі до незвичного на той час закладу. Тут все сяяло стерильною чистотою, все було сповнене таїнства і святості: хитромудрі пристрої та пристосування, різноманітні коробочки і пляшечки з незрозумілими написами.

Слава про Києво-Подільську аптеку розійшлася по світу, коли її власником став зять Івана Гейтера — виходець із Ліфляндії — Георг Фрідріх Бунге. Вища європейська освіта, природний талант і працелюбність дозволили йому підняти авторитет київської аптеки до найвищого рівня. Цей фармацевтичний заклад знали і охоче ним користувались провідні лікарі багатьох держав Європи.

Аптека вважалась науковою установою. Вона поділялась на дві частини-господарську і ботанічну, працівники останньої займались вирощуванням, збиранням, заготівлею і зберіганням лікарської сировини. Господарська, в свою чергу, поділялась на лабораторію і рецептурний відділ. Тут перероблялась сировина, виготовлялись ліки.

Мав Георг Бунге 8 синів і 4 доньки. Майже всі вони пішли батьківським шляхом, примножуючи надбання і славу київських аптекарів, фармацевтів, науковців в цілому. Нашадки Георга Бунге живуть у Києві і нині. З їх допомогою, а також завдяки численним киевознавцям, археологам, сучасним київським фармацевтам вдалось з великою точністю відтворити інтер'єр першої міської аптеки, приміщення якої просто дивом збереглося до наших днів у первісному вигляді.

Переступивши поріг Аптеки-музею, відвідувачі миттєво потрапляють в атмосферу XVIII ст.: меблі, аптечний посуд для приготування, зберігання та відпуску ліків, обладнання — все «дихає» старовиною.

Торговий зал

Кабінет аптекаря

Хата знахарки

Мандрівка залами Аптеки-музею надзвичайно цікава і захоплююча. Бачимо залу де, власне, відпускались, зберігались ліки, все необхідне для приготування лік. форм, робочий кабінет аптекаря.

В античній залі музею — величне панно, написане київським художником С. Одайником, на якому зображені легендарні батьки медицини. Серед них — Аполлон Фармакі, який в античному світі вважався богом здоров'я. Від його імені, що в перекладі означає «цілитель» і походить назва цілої галузі медицини — фармація. Також — Ескулап, що вважався богом медицини, дві його доньки: Панацея і Гігієа, грекиня Аскарія, єгипетська цариця Клеопатра та інші.

Один з найромантичніших залів Аптеки — музею стилізовано під келію монаха Києво-Печерської лаври.

Далі — «Хата знахарки» — справжня лабораторія народного цілителя. Серед домашнього скарбу — горщики, товчачки, млиночки, ночви, різачки, пучечки різноманітних рослин, коріння. На покутті — ікони. Серед них неодмінно образ Божої Матері. Руками народних цілителей керував сам Бог... Знахарки свято в це вірили. Свої знання вони тримали в секреті, щоб не скористалися ними недобрі, лихі люди.

В одному із залів музею майстри воскової скульптури відтворили образ київського аптекаря Георга Фрідріха Бунге. Під темним склепінням старий чоловік схилився над лабораторним столом; він ніби чаклує над численними хімічними ретортами. Здається, в будь-яку мить він повернеться до відвідувачів і з готовністю допомоги запитас: «На що скаржитесь? Як почуваетесь?...».

**Музей працює: пн. — пт. з 9 до 18 год.
сб. — нд. з 9 до 16 год.**

вул. Притисько-Микільська, 7, м. Київ
Тел.: +380 (44) 425-40-59, 425-24-37

Лабораторія

Ліцензія аптекаря

Аптечні ваги

Кімната алхіміка

Завідувач кафедри організації та економіки фармації Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця

Волох Дмитро Степанович

Д. С. Волох — доктор фармацевтичних наук, професор, академік Міжнародної академії інформатизації, заслужений працівник охорони здоров'я.

Народився 29 січня 1936 р. у с. Горобіївка Срібнянського району Чернігівської області у селянській родині.

У 1959 р. закінчив фармацевтичний факультет Львівського медичного інституту.

Протягом 1960–1979 рр. обіймав керівні посади в Чернігівському обласному аптечному управлінні, а в 1979 р. був переведений у Київ до Міністерства охорони здоров'я України на посаду заступника начальника Головного аптечного управління МОЗ України. Через два роки призначений начальником Головного аптечного управління МОЗ України, яке очолював понад 10 років.

У квітні 1986 р. Дмитро Степанович першим серед працівників Міністерства був направлений до Чорнобиля для організації та забезпечення медичною допомогою контингенту ліквідаторів наслідків аварії на атомній електростанції.

Вручення ордена «За відродження духовності»

У 1986 р. захистив кандидатську, а у 1991 р. — докторську дисертацію «Наукові основи та шляхи підвищення соціально-економічної ефективності управління лікарським забезпеченням».

У 1992 р. Д. С. Волох одним із перших в Україні створив спільне англо-українське підприємство «Тамбрандс» із виробництва предметів санітарії та гігієни для жінок і був призначений його президентом.

Багаторічний досвід роботи Дмитра Волоха на керівних відповідальних посадах мав вирішальне значення при визначенні особи, гідної і спроможної організувати та забезпечити функціонування фармацевтичного факультету у складі Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця. У серпні 1997 р. він був обраний за конкурсом на посаду декана фармацевтичного факультету та завідувача кафедри фармації. А у жовтні 1998 р. його обрали дійсним членом Міжнародної академії інформатизації.

Д. С. Волох — автор понад 200 наукових праць, зокрема «Довідника аналогів лікарських засобів», «Довідника провізора-аналітика», робіт «Лікарські засоби та їх аналоги» (у спіавт.), «Історія фармації України», «Технологія вирощування лікарських рослин і використання їх у медичній і ветеринарній практиці».

Наукові дослідження Дмитра Волоха присвячені вдосконаленню організаційної структури фармацевтичної галузі та впровадженню науково-методичних розробок зі створення та модернізації аптечної системи України. Він також займається впровадженням комп'ютерних технологій обробки структурно-статистичних даних щодо проблем створення автоматизованих систем збирання, накопичення та сервісної подачі інформації про наявність та застосування сучасних лікарських засобів.

За наказом Міністерства освіти України Дмитро Степанович очолював комісію з акредитації фармацевтичних факультетів Чернівецької медичної академії, Івано-Франківського медичного університету, Тернопільського медичного університету, Харківського фармацевтичного коледжу. За дорученням Міністерства охорони здоров'я України брав участь у розробці інструктивно-методичних рекомендацій з організації та підготовки до акредитації підприємств, установ та організацій, що здійснюють роздрібну та оптову реалізацію лікарських засобів та виробів медичного призначення, опрацюванні матеріалів щодо змін та доповнень до Закону України «Про лікарські засоби». Крім того, Дмитро Волох був членом комісії з визначення кращих студентів фармацевтичних закладів I–II рівнів акредитації, що проходила на базі Житомирського фармацевтичного училища, брав участь у роботі VI з'їзду фармацевтів у м. Харкові з вирішення питань удосконалення та перспектив розвитку фармацевтичної служби України (2005 р.).

Д. С. Волох приділяє велику увагу підготовці національних наукових фармацевтичних кадрів. З 2001 р. є членом спецради при КМАПО ім. П. Л. Шупика, постійним офіційним опонентом при захисті кандидатських і докторських дисертацій. Періодично проходить курси підвищення кваліфікації у НМУ ім. О. О. Богомольця з метою вдосконалення процесу викладання.

За вагомий особистий внесок у розвиток фармацевтичної служби України Д. С. Волох був нагороджений орденами «Трудового Червоного Прапора» та «Знак пошани», медалями «На відзначення 1500-річчя Києва», «Відмінник охорони здоров'я», срібною медаллю ВДНГ, почесними грамотами уряду, Міністерства охорони здоров'я, Почесною грамотою Київського міського голови. За високу професійну майстерність йому присвоєно почесне звання «Заслужений працівник охорони здоров'я УРСР». У 2006 р. нагороджений орденом «За заслуги» III ст.

Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця
вул. Пушкінська, 22, м. Київ. Тел.: +380 (44) 234-20-75

ЗАТ «Національна гомеопатична спілка»

вул. Гоголівська, 37/2, м. Київ, 04053;
Т/ф: +380 (44) 486-22-51, 486-28-51. E-mail: nhu@ukr.net

Національна гомеопатична спілка

створена у 1996 р. на базі гомеопатичної аптеки, яка функціонує у Києві з 1835 р.

ЗАТ «НГС» у своїй роботі користується усіма надбаннями, накопиченими за майже 180 років застосування гомеопатії в Україні.

У XIX — на початку XX ст. гомеопатичний метод широко застосовувався у лікарській практиці, ним користувалися священики для лікування людей. В Україні склалася своя гомеопатична школа, що керується засадами класичної гомеопатії.

ЗАТ «НГС» має у своєму арсеналі понад 500 найменувань препаратів, зокрема комплексні гомеопатичні препарати для безрецептурного продажу.

Створення комплексних гомеопатичних препаратів — це вимога часу. Вони дають змогу лікарям, які не володіють гомеопатичним методом лікування, використовувати переваги гомеопатії у лікуванні хворих на першому етапі медичної допомоги. Такі ліки широко виробляються у всьому світі і вже отримали визнання лікарів та пацієнтів. Препарати ЗАТ «НГС» виготовляються за класичними методиками, вони високоефективні й не поступають зарубіжним аналогам.

**Ми виробляємо гомеопатичні ліки,
тому що знаємо, що за ними — майбутнє!**

Діагностика та лікування внутрішніх захворювань

Порадник терапевта

За редакцією професора
Анатолія Станіславовича Свінціцького

У книзі представлені сучасні дані діагностики, лікування та профілактики захворювань з основних напрямків внутрішньої патології (кардіології, пульмонології, ревматології, гастроентерології, нефрології, гематології, алергології і ендокринології), які базуються на принципах клінічної епідеміології і доказової медицини.

Посібник розрахований на користувача, який уже має певний рівень фахової підготовки. Книга стане незамінним помічником у практичній діяльності студентів старших курсів медичних університетів, лікарів-інтернів, клінічних ординаторів, курсантів-терапевтів закладів післядипломної освіти, лікарів-терапевтів загальної практики сімейної медицини. Видання надасть необхідну інформацію та сприятиме професійному зростанню досвідчених спеціалістів, особливо в умовах запровадження системи безперервного професійного розвитку лікарів в Україні і нового Положення про атестацію лікарських кадрів.

Розповсюджується за передоплатою.

Із питань придбання посібника можна звертатися до ТОВ «Видавничий центр «Логос Україна»:

Тел.: +380 (44) 278-25-27
E-mail: logos_ua@ukr.net
www.logos.biz.ua

Формат — 170x240 мм
обсяг — 800 стор.
тверда палітурка
друк офсетний
кольорові вклейки

Мощик Олександр Петрович

Завідувач
консультативного
відділення

Київська гомеопатична поліклініка

О. П. Мощик — лікар вищої категорії, кандидат медичних наук, доцент кафедри контролю якості і стандартизації лікарських засобів, директор Міжнародної школи класичної гомеопатії Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика, експерт Державного фармакологічного центру МОЗ України, член Міжнародної віденської академії загальної медицини (Австрія), Нью-Йоркської академії наук, Європейського товариства гепатологів (Франція), Європейської комісії з гомеопатії, віце-президент Асоціації гомеопатів України.

- **Вікові традиції ефективної медичної допомоги ліками природного походження;**
- **лікування дітей і дорослих, відсутність протипоказань, алергічних і побічних реакцій;**
- **досвід лікування алергічних та інфекційних захворювань, хвороб органів травлення, нервової, урогінекологічної, серцево-судинної системи, шкіри та лор-органів;**
- **висока кваліфікація і великий досвід спеціалістів.**

«У розвинених країнах Європи понад 70 % лікарів користуються у своїй повсякденній роботі гомеопатичними препаратами». «За результатами сучасних клінічних міжнародних досліджень ефективність гомеопатичного лікування сягає понад 80 %».

Гомеопатія — сучасний високоефективний метод індивідуалізованої терапії засобами рослинного, мінерального, тваринного та іншого природного походження. Гомеопатія заснована в Німеччині у XVIII ст. дипломованим лікарем і фармацевтом, професором Лейпцігського університету Христіаном Фрідріхом Самуелем Ганеманом. У Києві понад 170 років тому була відкрита перша гомеопатична аптека. Гомеопатія — метод, який не має протипоказань, алергічних реакцій та побічних ефектів завдяки природному походженню, застосуванню мікродоз, спеціальній методиці виготовлення та призначення гомеопатичних лікарських засобів. Спеціалісти-медики вважають **гомеопатичне лікування особливо ефективним** при алергічних станах, хворобах нервової системи, захворюваннях органів травлення та інших терапевтичних і педіатричних патологічних станах.

Гомеопатичні засоби високоефективні при застосуванні у будь-якому віці для лікування дітей і дорослих.

Гомеопатичні ліки можна застосовувати при будь-яких захворюваннях у комплексі з іншими препаратами, зокрема фармакотерапевтичними.

Унікальний особистий професійний досвід у гомеопатії (понад 30 років) лікарів-консультантів Київської гомеопатичної поліклініки (заснованої в 1991 р.).

вул. Саксаганського, 22-в, м. Київ, 01033

(ст. м. «Площа Л. Толстого», вхід з вул. Червоноармійська, 48, у дворі)

Довідки та запис на консультацію за тел.: +380 (44) 246-78-11

Міжнародна школа класичної гомеопатії

Національна медична академія післядипломної освіти імені П. Л. Шупика

Відповідно до наказу МОЗ України курси (ТУ) з гомеопатії для лікарів і провізорів проводяться в Київському державному інституті удосконалення лікарів (тепер НМАПО ім. П. Л. Шупика) з 1989 року. Вони стали першими державними курсами з класичної гомеопатії як в Україні, СНД так і у Східній Європі.

За час існування курсів їх випускниками стали понад 2 тис. лікарів та провізорів з України, СНД, країн Європи, Америки та Азії.

Відповідно до угоди про співпрацю між Національною медичною академією післядипломної освіти ім. П. Л. Шупика і Міжнародною академією класичної гомеопатії (Греція) в рамках НМАПО створено **Міжнародну школу класичної гомеопатії**.

Програма навчання в Міжнародній школі (понад 600 годин) складається із послідовних семінарів (1–2 тижні), які проводяться раз на квартал, і включає унікальні матеріали почесного професора НМАПО і викладача Школи професора **Джоржа Вітулкаса** — видатного педагога, вченого, директора Міжнародної академії класичної гомеопатії (Греція), лауреата альтернативної Нобелівської премії, почесного професора багатьох університетів Європи; лекції видатних фахівців України, СНД та Європи в галузі гомеопатії, фітотерапії, фармацевтичної хімії, фармакогнозії, голкотерапії, фармакології, фізики та ін., які обґрунтовують роль і місце гомеопатії, механізми її дії і можливості ефективного застосування в теорії та практиці медицини.

Навчання у Школі проводиться відповідно до європейської програми з подальшим складанням іспитів Міжнародній екзаменаційній раді за участю провідних фахівців України та ЄС. Після завершення повного курсу навчання видається диплом державно-го зразка та міжнародний сертифікат.

вул. Дорогожицька, 9, м. Київ, 04112
Тел.: +380 (44) 246-78-11; 205-49-69,
факс: 205-49-79; 205-49-69
E-mail: homeopat@i.com.ua
<http://www.astra-lit.com/homschool.htm>

Директор Міжнародної школи класичної гомеопатії О. П. Мощик із професором Дж. Вітулкасом (у центрі) та проректором НМАПО професором А. Л. Косаковським

Костинська Наталія Євгенівна

*доктор медичних наук, професор,
академік Міжнародної академії інтегративної антропології,
ректор Інституту гомеопатії "Протос"*

Костинська Н.Є. – учениця школи академіка П.Є.Лукомського розпочала науковий шлях у Челябінському медичному інституті. Впевнена, що знання рослинних і гомеопатичних засобів необхідне лікарю. Центральна проблема наукових і клінічних пошуків – вивчення гомеопатичних засобів. Під її керівництвом захищені перші дві кандидатські дисертації з питань клінічної фармакології гомеопатичних ліків. Поєднує педагогічну діяльність в Інституті екології та медицини і Інституті гомеопатії "Протос" зі значною організаційною роботою з розвитку в Україні гомеопатичної і антропософської медицини, є Головою Українського товариства антропософських лікарів. Школа професора Н.Є.Костинської це вивчення ролі духовних і психологічних проблем у розвитку та лікуванні захворювань.

Сучасна класична гомеопатія – від традицій до майбутнього

- гомеопатична терапія в кардіології, гастроентерології, нефрології, гепатології, при захворюваннях шкіри і алергії, в неврології і невроотології, в стоматології;

- психосоматичні захворювання. Психологічні, гомеопатичні і антропософські підходи до діагностики і лікування.

Вперше в Україні системне вивчення антропософської медицини.

Антропософська медицина і діагностика духовного стану людини на ранньому етапі захворювання. Антропософія і гомеопатія.

**ІНСТИТУТ
ГОМЕОПАТІЇ
ПРОТОС**

01011, Київ, Печерський узвіз, 19, офіс 101
т/ф 254-52-22
www.protos.kiev.ua, E-mail: protos@g.com.ua

- Програми для батьків, лікарів, педагогів*
- від народження до повноліття;
  - розвиток у дитини 12 відчуттів – необхідна умова для щасливого життя і повноцінного здоров'я;
  - гомеопатична аптечка для дітей і батьків вдома, на відпочинку і в дорозі;
  - жіноче здоров'я.

Костинський Григорій Борисович

*доктор медичних наук, професор,
академік Міжнародної академії інтегративної антропології,
директор Інституту гомеопатії "Протос",
перший проректор Інституту екології та медицини*

Костинський Г.Б. – представник нейрогістологічної школи члена-кореспондента АМН СРСР Зазибіна М.І. – автор більше ста наукових робіт, 5 винаходів, кількох монографій.

Костинський Г.Б. присвятив своє життя підготовці лікарів – впродовж багатьох років працював в Київському медичному інституті ім. акад. О.О.Богомольця, брав активну участь у створенні та становленні Медичного інституту Української асоціації народної медицини, сьогодні працює в Інституті екології та медицини, очолює Інститут гомеопатії "Протос". Обирався депутатом Київради, нині депутат Печерської районної в місті Києві ради.

Консультативний прийом
ведуть викладачі інституту, досвідчені клініцисти, які досконало володіють гомеопатичною і антропософською медициною. Можливі виклики додому.